

Universiteit Utrecht

Microfinanciering, Ondernemerschap en Gender in Mwanza, Tanzania

Hoe het opzetten van een onderneming met behulp van microfinanciering
invloed heeft op genderrollen en gedragsregels

Door Sharon Chamman (5509459) en Femke Jansen (4237455)

Begeleid door Hester van Wingerden

Op de titelpagina staan foto's¹ van *kitenge*, een kleurrijke katoenen stof die veel wordt gebruikt in Tanzania om kleding te laten maken. Een aantal participanten verkopen deze stoffen en maken hier kleding van. Alle foto's in deze thesis zijn genomen tijdens de veldwerkperiode in de regio Mwanza, Tanzania van 5 februari tot en met 14 april 2018. Deze foto's zijn gemaakt bij de ondernemingen van de participanten of tijdens de *nine-day workshop*.

---

¹ Bron: <https://nl.pinterest.com/pin/566327721876716642/> , geraadpleegd op 22 juni, 2018.

Microfinanciering, Ondernemerschap en Gender in Mwanza, Tanzania

Hoe het opzetten van een onderneming met behulp van microfinanciering invloed heeft op genderrollen en gedragsregels

Sharon Chamman

Studentnummer: 5509459

sharonchum@outlook.com

Femke Jansen

Studentnummer: 4237455

mail@femke-jansen.nl

Bachelor scriptie

Culturele Antropologie en Ontwikkelingssociologie

Onder begeleiding van Hester van Wingerden

Aantal woorden: 21.199

Juni 2018

Universiteit Utrecht

Inhoudsopgave

Kaart van ligging Mwanza, Tanzania	p. 6
Kaart van onderzoeksgebied	p. 7
Dankwoord	p. 8
<hr/>	
Inleiding	p. 10
<hr/>	
Hoofdstuk 1: Theoretische onderbouwing	p. 18
1.1. Ontwikkelingssamenwerking Femke	p. 20
1.1.1. Geschiedenis ontwikkelingstheorie	p. 20
1.1.2. Verschuiving binnen ontwikkelingssamenwerking	p. 20
1.2. Microfinanciering Sharon	p. 21
1.2.1. Microfinanciering gedefinieerd	p. 21
1.2.2. Effecten van microfinanciering	p. 22
1.3. Genderrollen en gedragsregels Sharon	p. 23
1.3.1. Gender	p. 23
1.3.2. Mannelijkheid, vrouwelijkheid, <i>agency</i> en <i>communion</i>	p. 24
1.3.3. Ondernemerschap en mannelijke dominantie	p. 25
1.4. Focus op vrouwen binnen microfinanciering Femke	p. 26
<hr/>	
Hoofdstuk 2: Context	p. 30
2.1. Genderstereotypen in Tanzania Femke	p. 32
2.2. Microfinanciering in Tanzania Sharon	p. 34
2.2.1. Microfinanciering in Tanzania	p. 34
2.2.2. Stichting Sengerema	p. 34
2.3. Gender en microfinanciering in Tanzania Femke	p. 35

<u>Hoofdstuk 3: Genderrollen en gedragsregels in het veld</u>	p. 38
3.1. Mannen over genderrollen en gedragsregels Sharon	p. 40
3.2. Vrouwen over genderrollen en gedragsregels Femke	p. 43
<u>Hoofdstuk 4: Genderrollen en gedragsregels omtrent ondernemerschap</u>	p. 48
4.1. Mannen over ondernemerschap Sharon	p. 50
4.2. Vrouwen over ondernemerschap Femke	p. 53
<u>Hoofdstuk 5: Het starten van een eigen onderneming</u>	p. 58
5.1. Mannen over het starten van een eigen onderneming Sharon	p. 60
5.2. Vrouwen over het starten van een eigen onderneming Femke	p. 64
<u>Hoofdstuk 6: Verandering genderrollen en gedragsregels</u>	p. 70
6.1. Mannen over verandering genderrollen en gedragsregels Sharon	p. 72
6.2. Vrouwen over verandering genderrollen en gedragsregels Femke	p. 73
<u>Hoofdstuk 7: Conclusie</u>	p. 76
7.1. Genderrollen en gedragsregels	p. 78
7.2. Het starten van een eigen onderneming	p. 82
7.3. Verandering in genderrollen en gedragsregels	p. 84
<u>Literatuurlijst</u>	p. 88
<u>Bijlagen</u>	p. 96
Bijlage 1: <i>Summary in English</i>	p. 98
Bijlage 2: <i>Muhtasari wa Swahili</i>	p. 101
Bijlage 3: Reflectie Sharon Chamman	p. 104
Bijlage 4: Reflectie Femke Jansen	p. 107

Kaart van ligging Mwanza, Tanzania

Figuur 1: Kaart met ligging van regio Mwanza, Tanzania²

² Bron: <http://old.wordtravels.com/Travelguide/Countries/Tanzania/Map>, geraadpleegd op 20 juni 2018.

Kaart van onderzoeksgebied

Figuur 2: Kaart van Sengerema, Usagara en Misungwi³

³Sengerema, Usagara en Misungwi zijn de drie grootste steden waar het onderzoek heeft plaatsgevonden.
Bron: Google Maps.

Dankwoord

Met plezier kijken we terug op de veldwerkperiode in Mwanza, Tanzania. Deze drie maanden zijn voor ons een succes geworden mede dankzij de mensen van Stichting Sengerema. Ten eerste willen we Jeroen van Vegt bedanken, die ons heeft geholpen met het regelen van het verblijf, het vinden van een tolk en met allerlei andere praktische zaken rondom ons verblijf. Ook met het verzamelen van data heeft hij ons geholpen. Tijdens de *nine-day workshop* bracht hij ons in contact met de ondernemers, mochten we hem interviewen en hebben we een leerzame tijd gehad. Gedurende ons verblijf heeft ook Yvonne van Eck-Remmers, werkzaam bij Stichting Sengerema, ons met praktische zaken geholpen. Bedankt voor de duidelijke afspraken die zijn gemaakt met de tolk en de gezellige avonden in Misungwi. Daarnaast willen we Allan en Andrew bedanken, die ons hebben geholpen als tolk, altijd voor ons klaar stonden, ons wegwijs hebben gemaakt in de omgeving, ons assisteerden tijdens elk bezoek en er voor zorgden dat we zo veel mogelijk hebben kunnen ondernemen in de beperkte tijd die we hadden. We willen in het bijzonder alle mannelijke en vrouwelijke ondernemers bedanken. We willen hen bedanken voor hun inzichten, de tijd die ze hebben genomen om deel te nemen aan de interviews, focusgroepen en dat we ze mochten bezoeken in hun ondernemingen. We werden altijd met gastvrijheid ontvangen. Ook willen we onze begeleidster Hester van Wingerden bedanken voor haar betrokkenheid, begeleiding en inhoudelijke feedback bij het opzetten van dit onderzoek, gedurende het onderzoek en tijdens het schrijven van de thesis. Ten slotte willen we familie en vrienden bedanken die deze thesis meerdere malen hebben doorgelezen om ons te kunnen voorzien van feedback. Bedankt voor alle steun.

Inleiding

We zitten bij de onderneming van Hairu, een vrouwelijke ondernemer in Misungwi, Tanzania. Ze heeft een eigen kledingzaak waar je kleding kunt laten maken en hier verschillende stoffen voor kunt kopen, genaamd 'kitenge'. Deze kleurrijke stoffen hangen uitgestald over houten planken die aan de muur zijn bevestigd. We zitten op houten gammele krukjes die nog maar net overeind staan. Naast ons op de grond is een werkneemster van Hairu bezig met het knippen en meten van stoffen. Ze is druk in de weer met een schaar en een meetlint. Vervolgens gaat ze achter de naaimachine zitten die tegenover ons staat en begint de stoffen aan elkaar te naaien. Al snel is ze klaar en ze laat het jurkje zien dat ze heeft gemaakt voor een kind. Ondertussen stellen we wat vragen aan Hairu en we hebben het over hoe het is om een eigen onderneming te starten. De hele ochtend en middag zijn er nog geen klanten geweest. Een tijdje later komt de man van Hairu binnen. Hij begroet ons vluchtig en komt geld halen. Na nog even met onze tolk te hebben gepraat is hij snel weer weg. In een gestructureerd interview, later in het veldwerk, vertelt Hairu dat ze moeite heeft met het terugbetalen van haar microfinanciering, omdat haar man geld van haar leent.

Een week later zitten we bij Shaahidu, een dag in zijn onderneming ziet er anders uit. Shaahidu heeft het te druk voor het beantwoorden van onze vragen, omdat hij bezig is met het registreren van simkaarten. Wij helpen hem hierbij. Met microfinanciering heeft hij een cosmeticawinkel opgezet. Zijn klanten komen echter niet voor de bodylotion, haarsprays, luiers en condooms die in zijn winkel zijn uitgestald, maar de meeste komen om een simkaart te registreren. Een jongen stelt zich vriendelijk aan ons voor, het blijkt één van de twee werknemers te zijn die Shaahidu heeft aangenomen. Buiten zitten deze werknemers naar wat videoclipps te kijken voor een computer waar luide muziek uit komt. Als het wat rustiger wordt bij de onderneming vraagt Shaahidu of we mee willen naar zijn huis, wat ongeveer tien minuten lopen is vanuit zijn onderneming. Bij hem thuis aangekomen begroet zijn zoontje ons vrolijk. Voor het huis staat een kippenhok en Shaahidu vertelt dat hij ook eieren verkoopt. Dan mogen we binnenkomen. Shaahidu's vrouw zit op de bank naar Tanzaniaanse videoclipps te kijken terwijl haar zoontje een beetje om haar heen hangt. Nadat we wat foto's hebben gemaakt met elkaar, gaan we weer terug naar huis.

In de bovenstaande vignetten zijn twee situaties geschetst die gedurende de veldwerkperiode hebben plaatsgevonden: een bezoek aan een vrouwelijke ondernemer en een bezoek aan een mannelijke ondernemer. Deze twee bezoeken waren totaal verschillend van

elkaar. Waar de vrouwelijke ondernemer belemmeringen tegen lijkt te komen met het terugbetalen van haar lening, heeft de mannelijke ondernemer veel mogelijkheden en onderneemt verschillende inkomsten genererende activiteiten. Tijdens de veldwerkperiode hebben we negentien ondernemingen bezocht die zijn gestart met behulp van microfinanciering.

Microfinanciering is een lening van een relatief klein bedrag van tussen de 500 en 1750 euro (Stichting Sengerema 2017). In de jaren zeventig richtte professor Muhammed Yunus één van de eerste microfinancierings-instituten op: de Grameen Bank in Bangladesh (Bakhtiari 2006, 67). In 2005 riep de Verenigde Naties (VN) het jaar uit tot het internationale jaar van microkrediet, omdat het volgens de VN zou bijdragen aan de afname van armoede (Hermes en Lensink 2007, F1). Door microfinanciering kunnen zowel mannen als vrouwen een eigen onderneming beginnen.

In elke cultuur bestaan gedragsregels en rollen voor mannen en vrouwen, ook wat betreft het genereren van inkomen. Het idee over het opzetten van een eigen onderneming en economisch onafhankelijk zijn wordt geassocieerd met mannelijkheid (Gupta e.a. 2008, Mueller en Dato-on 2008). De man moet financieel voor het gezin zorgen, terwijl de vrouw voor het huishouden en de kinderen zorgt (Eagly en Steffen 1984, 736). Price e.a. (2018, 518) beargumenteren dat de man in Tanzania, de locatie van het onderzoek, de baas is over het huishouden, alle bezittingen in zijn macht heeft en dat de vrouw niets mag ondernemen zonder de toestemming van haar man of vader. Hierdoor worden nog veel vrouwen belemmerd in het opzetten van een eigen onderneming.

Er lijkt echter een verandering plaats te vinden binnen deze genderrollen en gedragsregels door de komst van microfinanciering (Garikipati e.a. 2017, 641), steeds meer vrouwen worden economisch zelfstandig en 84% van de microfinanciering-ontvangers zijn vrouw (Hermes en Lensink 2007, F1). Aangezien de meerderheid van de ontvangers van microfinanciering vrouw zijn, maar ondernemerschap wordt gekoppeld aan mannelijkheid, zijn we geïnteresseerd in hoe microfinanciering invloed heeft op genderrollen en gedragsregels. De centrale vraag voor het onderzoek luidt:

Hoe heeft het opzetten van een eigen onderneming met behulp van microfinanciering invloed op genderrollen en gedragsregels in de regio Mwanza, Tanzania?

Voor het beantwoorden van deze centrale vraag hebben we aan de ene kant informatie verzameld over het starten en leiden van een eigen onderneming, waarbij een beeld wordt geschetst hoe het hebben van een eigen onderneming het leven van de participanten beïnvloedt. Dit is nodig om vervolgens verschillen te herkennen in de ervaringen van mannelijke en vrouwelijke ondernemers. We hebben bijvoorbeeld gevraagd naar de beweegredenen en verwachtingen van de participanten over het opzetten van een onderneming, om erachter te komen hoe dit verschilt tussen mannelijke en vrouwelijke ondernemers.

Aan de andere kant hebben we informatie verzameld over hoe participanten mannelijkheid en vrouwelijkheid definiëren. Zo hebben we een beeld gekregen van welke genderrollen en gedragsregels van invloed zijn in Tanzania, om vervolgens een uitspraak te kunnen doen over hoe deze worden beïnvloed door het opzetten van een onderneming met behulp van microfinanciering.

Relevantie

Met behulp van dit onderzoek hopen we bij te dragen aan kennis over genderstereotypen in Tanzania. Zo hebben we informatie verzameld over hoe mannelijkheid en vrouwelijkheid worden gedefinieerd in deze context. Naast deze informatie hebben we kennis opgedaan over het opzetten van een onderneming met behulp van microfinanciering bij zowel vrouwelijke als mannelijke ondernemers. Door deze kennis samen te voegen kunnen we een uitspraak doen over hoe genderrollen en gedragsregels worden beïnvloed door microfinanciering. Deze kennis kunnen verschillende microfinanciering-instituties gebruiken om hun beleid aan te passen, zodat het beter in de lokale dynamiek past. Dit is relevant, omdat er nog steeds ongelijkheid bestaat tussen mannen en vrouwen. Vrouwen bekleden vaak nog een ondergeschikte positie in de Tanzaniaanse samenleving, waardoor zij nog in veel opzichten worden belemmerd in het maken van eigen keuzes. Met dit onderzoek hopen we inzicht te brengen in de obstakels die voornamelijk vrouwen ervaren tijdens het leiden van een eigen onderneming.

Veldwerk

Om de centrale vraag en deelvragen te beantwoorden hebben we in de regio Mwanza, Tanzania antropologisch veldwerk gedaan. Het onderzoek duurde tien weken, van 5 februari tot en met 13 april 2018. De participanten van het onderzoek hebben allemaal een eigen onderneming opgestart

met behulp van microfinanciering afkomstig van Stichting Sengerema. Stichting Sengerema is een Nederlandse stichting die trainingen geeft in ondernemerschap en microfinanciering verstrekt op verschillende locaties in Tanzania. Het veldwerk richtte zich op twee verschillende groepen, namelijk mannen en vrouwen. Sharon Chamman heeft onderzoek gedaan bij de mannelijke ondernemers, Femke Jansen bij de vrouwelijke ondernemers. De meeste participanten kwamen uit de regio Mwanza, gelegen in het noorden van Tanzania. We hebben gekozen voor deze regio, omdat Stichting Sengerema voornamelijk hier werkzaam is en hier sinds 2009 is begonnen met het verstrekken van microfinanciering. We verbleven in Misungwi, waar ook de meeste onderzoeksactiviteiten hebben plaatsgevonden.

Tijdens de veldwerkperiode hebben we gebruik gemaakt van verschillende kwalitatieve onderzoeksmethoden, zoals participerende observatie, informele gesprekken, *hanging out*, semigestructureerde en gestructureerde interviews.

Als onderdeel van participerende observatie hebben we deelgenomen aan de activiteiten die de participanten ondernemen in hun onderneming. Ook hebben we de *nine-day workshop* bijgewoond, georganiseerd door Stichting Sengerema, waar mannelijke en vrouwelijke ondernemers training krijgen in ondernemerschap gedurende negen dagen. Daarnaast heeft participerende observatie ons geholpen met het opbouwen van *rapport* met onze participanten.

Aan het begin van het onderzoek waren er drie focusgroepen georganiseerd. De eerste focusgroep bestond uitsluitend uit mannelijke participanten, de tweede focusgroep uitsluitend uit vrouwelijke participanten. De laatste focusgroep was gemengd met één vrouwelijke participant en drie mannelijke participanten, de twee overige vrouwelijke participanten kwamen helaas niet opdagen. Deze focusgroepen dienden als eerste kennismaking met onze participanten en om te discussiëren over ondernemerschap en genderstereotypen. Vervolgens hebben we deze ondernemers bezocht bij hun onderneming. Hier hebben we gebruik gemaakt van *hanging out* en participerende observatie. Tijdens de bezoeken aan de ondernemingen namen we semigestructureerde interviews af met de participanten en voerden informele gesprekken. Dit gaf ons inzicht in het dagelijks leven van de participant. Vervolgens hebben we hier op door kunnen vragen in een gestructureerd interview die in een latere fase van de veldwerkperiode plaatsvonden. In totaal hebben we vijftien gestructureerde interviews gehouden.

Tijdens het verzamelen van data hebben we deze data ook geanalyseerd. Hiervoor hebben we gebruik gemaakt van het softwareprogramma NVIVO, waarmee we de data hebben

gecodeerd. Dit heeft ons geholpen om structuur te creëren in de data die we hebben verzameld. Hierdoor werd tijdens ons veldwerk duidelijk wat voor informatie we al hadden verzameld, op welke informatie we door moesten gaan en welke informatie nog ontbrak.

Tijdens het onderzoek zijn we een aantal ethische dilemma's tegengekomen. Eén van deze dilemma's betrof de relatie met participanten. Voordat we naar Tanzania gingen, zijn er drie andere Nederlandse studenten geweest. De participanten gaven aan het jammer te vinden niets meer van ze te horen en gaven aan meer te willen communiceren met ons, ook na afloop van het veldwerk. Vriendschappen en andere relaties opbouwen in antropologisch veldwerk blijft een lastig en bediscussieerbaar punt. Etnografische literatuur geeft hier nog maar weinig handvatten voor, maar stelt dit wel steeds meer ter discussie. Zo zeggen DeWalt en DeWalt (2011, 23-25) dat participerende observatie een dilemma met zich mee brengt. Aan de ene kant moet je participeren en betrokken zijn, aan de andere kant moet je observeren en je distantiëren om de objectiviteit van het onderzoek te waarborgen. Om deze reden hebben we ervoor gekozen om onze telefoonnummers uit te wisselen met de participanten, om contact te kunnen houden, maar wel grenzen te stellen. Zo hebben we wel gereageerd op WhatsApp berichten, maar waren we terughoudend in andere vormen van communicatie, zoals videobellen. Op deze manier hopen we dat de participanten een betrokken gevoel hebben gehad, maar dat we tegelijkertijd afstand hebben gehouden.

De taalbarrière was een groot obstakel tijdens het onderzoek. Tijdens interviews en activiteiten werd meestal Swahili gesproken, waardoor we niet alles konden begrijpen om ons heen. Het is hoogstwaarschijnlijk dat we hierdoor data zijn misgelopen. We hebben een tolk moeten gebruiken om in contact te komen met de niet-Engels sprekende participanten. We zijn ons ervan bewust dat ook een tolk zijn of haar eigen aannames en interpretaties heeft, wat het onderzoek mogelijk heeft beïnvloed. Zo hebben we het idee dat in sommige gevallen de tolk meer informatie gaf dan de participant eigenlijk gezegd had en soms niet alles vertaalde. Daarnaast heeft ook onze eigen aanwezigheid het onderzoek beïnvloed. Zo werd er regelmatig aan ons gevraagd of we getrouwd zijn en of we kinderen hebben. Als we dan uitlegden dat dit niet het geval is, reageerden de mensen verbaast. Dit laat zien dat de participanten ons als vrouwelijke onderzoekers probeerden te plaatsen in hun eigen gender percepties. Aan de ene kant gaf ons dit inzicht in genderrollen en gedragsregels, aan de andere kant pasten wij niet binnen deze rollen en gedragsregels, waardoor we werden gezien als buitenstaanders. Zo maakten

participanten opmerkingen over onze te strakke kleding en waren we geen goede huwelijkskandidaten, omdat we “zoveel” met mannen omgingen.

De thesis bestaat uit zeven hoofdstukken. In “Hoofdstuk 1: Theoretische onderbouwing” verkennen we de literatuur en theorieën over microfinanciering en gender. Vervolgens gaan we in “Hoofdstuk 2: Context” dieper in op de onderzoekscontext, Tanzania. Hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 zijn empirische hoofdstukken, waarin we onze onderzoeksdata uitwerken. In “Hoofdstuk 3: Genderrollen en gedragsregels in het veld” behandelen we de genderrollen en gedragsregels die mannelijke en vrouwelijke participanten benoemden. In “Hoofdstuk 4: Genderrollen en gedragsregels omtrent ondernemerschap”, bespreken we de genderrollen en gedragsregels met een focus op ondernemerschap. Aansluitend schetsen we in “Hoofdstuk 5: Het starten van een eigen onderneming” een beeld hoe mannelijke en vrouwelijke participanten hun eigen onderneming hebben opgezet en op het moment leiden.. Het laatste empirische hoofdstuk, “Hoofdstuk 6: Verandering genderrollen en gedragsregels”, geeft een beeld van hoe participanten aangeven hoe genderrollen en gedragsregels veranderen door het opzetten van een eigen onderneming met behulp van microfinanciering. De bovengenoemde hoofdstukken brengen we bij elkaar in “Hoofdstuk 7: Conclusie”, waar we antwoord geven op onze hoofdvraag. Na de literatuurlijst zijn twee samenvattingen van het onderzoek te vinden, één in het Engels, één in het Swahili. Ten slotte reflecteren we beiden apart op het onderzoek.

Een aantal participanten hebben aangegeven dat ze hun eigen naam willen terugzien in de thesis. Voor deze participanten gebruiken we hun echte naam, voor de andere participanten gebruiken we pseudoniemen om de anonimiteit van deze participanten te waarborgen.

Hoofdstuk 1

Theoretisch onderbouwing

1.1. Ontwikkelingssamenwerking

Femke

1.1.1. Geschiedenis ontwikkelingstheorie

Elk jaar wordt er wereldwijd meer dan 100 miljard dollar besteed aan internationale ontwikkelingssamenwerking door overheden en internationale overheidsinstellingen. Er wordt nog eens 60 miljard dollar besteed via private organisaties en niet-gouvernementele organisaties (NGO's) (de Haan 2009, 21). Er zijn verschillende perspectieven op ontwikkeling. Peet en Hartwick (2009, 1) definiëren ontwikkeling als een beter leven voor iedereen. Dit houdt volgens hen in dat mensen kunnen voldoen aan hun basisbehoeften, zoals toegang tot genoeg voedsel om in goede gezondheid te kunnen verkeren, een veilige plek om te wonen en om met respect en waardigheid te worden behandeld. Ontwikkeling wordt gezien als een structurele verandering in het leven van mensen. Voor dit onderzoek zullen we deze definitie als leidraad aanhouden.

Sinds de Tweede Wereldoorlog is er veel veranderd binnen de internationale hulpverlening. Radicale hervormingen kwamen in de jaren tachtig en negentig, die beïnvloed werden door het neoliberalisme. Dit ging gepaard met het verminderen van de rol van overheden om zo de markt zijn gang te kunnen laten gaan. Men geloofde dat dit de economische groei zou bevorderen en dit uiteindelijk zou doorsijpelen naar de laagste sociale klassen (Murray en Overton 2011, 307). Deze periode werd gekenmerkt door een *top-down* benadering binnen ontwikkelingssamenwerking (Khavul 2010, 60). Echter, Khavul (2010, 60) beargumenteert dat een *top-down* benadering niet altijd gunstig is voor de mensen die dat het meest nodig hebben, omdat de hulp soms niet bij ze terecht komt. Ontwikkelingssamenwerking zou effectiever zijn wanneer een land 'good governance' zou hebben. Onder 'good-governance' valt onder andere het transparant zijn van een overheid met afwezigheid van corruptie en de garantie van het naleven van de mensenrechten (Emmerij 2002, 253). De komst van de *Millennium Development Goals* (MDGs) was een nieuwe benadering van ontwikkeling; namelijk het uitroeien van armoede op een mondiaal niveau. Tegenwoordig is de overheid niet het enige kanaal van ontwikkelingshulp, maar spelen ook andere actoren, zoals de private sector, hierin belangrijke rol (Gunatilake e.a. 2015, 41-42).

1.1.2. Verschuiving binnen ontwikkelingssamenwerking

Waar ontwikkelingssamenwerking in het verleden van rijke overheden naar arme overheden (traditionele hulpstromen) stroomde, is het nu gecompliceerder. Er zijn tegenwoordig meer

actoren betrokken bij ontwikkelingssamenwerking, waaronder een toenemend aantal internationale NGO's en duizenden private organisaties (Kharas 2007, 15). Vanaf 2000 tot 2009 zijn het aantal 'niet traditionele' hulpstromen toegenomen van 8,1% naar 30,7%, van het totale aantal hulpstromen. Deze 'niet traditionele' hulpstromen bestaan onder andere uit klimaat financieringsfondsen en filantropen (Harman en Williams 2014, 935).

De groei en macht van deze 'niet traditionele' donoren heeft voor een verdere verspreiding van autoriteit gezorgd, meerdere actoren hebben nu invloed op de ontwikkelingsagenda en op ontwikkelingslanden. Aan de andere kant hebben ontwikkelingslanden hierdoor zelf de keuze welke donoren ze wel of niet toelaten (Harman en Williams 2014, 939).

Kortom, de afgelopen jaren heeft een verschuiving plaatsgevonden binnen ontwikkelingssamenwerking van een *top-down* benadering, die vooral gericht was op economische groei, naar een *bottom-up* benadering, die zich ook richt op culturele en sociale ontwikkeling. Een voorbeeld van een *bottom-up* benadering is microfinanciering, waarbij de participatie van de lokale bevolking centraal staat. Daarnaast is er een verschuiving te herkennen van actoren die actief zijn binnen ontwikkelingssamenwerking. Opmerkelijk is de verdere groei van particuliere ontwikkelingsorganisaties. Microfinanciering wordt bijvoorbeeld in toenemende mate verleend door stichtingen en NGO's.

1.2. Microfinanciering

Sharon

1.2.1. Microfinanciering gedefinieerd

Microfinanciering wordt gedefinieerd door Tundui en Tundui (2013, 21) als: “[...] *the provision of credit services only in the form of small loans or micro loans for supporting microenterprise and other income generating activities*”. Deze definitie benadrukt het verstrekken van kleine leningen die het opzetten van een onderneming stimuleren. Het verlenen van microfinanciering komt vaak samen met trainingen in ondernemerschap. In deze trainingen worden verschillende onderwerpen behandeld, zoals hoe winst geïnvesteerd kan worden, hoe de boekhouding bijgehouden moet worden en hoe de markt kan worden uitgebreid (Karlan en Valdivia 2006, 18).

In de jaren zeventig heeft professor Muhammed Yunus de Grameen Bank opgericht in Bangladesh (Bakhtiari 2006, 67). Deze bank wordt gezien als de eerste die microfinanciering verstrekke. In 1998 hielp de bank 2,3 miljoen mensen aan microfinanciering met een totale waarde van 2,3 miljoen dollar (Nanayakkara 2012, 86). In 2006 kreeg Yunus de Nobelprijs voor

de Vrede voor zijn werk (Bateman en Chang 2009, 3). Een jaar daarvoor, in 2005, riep de Verenigde Naties (VN) het jaar uit tot ‘*the International Year of Microcredit*’, omdat microfinanciering volgens de VN bij zou kunnen dragen aan het behalen van één van de *Millennium Development Goals*, namelijk het halveren van armoede voor 2015 (Hermes en Lensink 2007, F1). Organisaties zoals de VN, Morgan Stanley, Deutsche Bank en Citigroup, maar ook grote namen zoals Bill Gates (Microsoft) en Pierre Omidyar (eBay) hebben hun financiële steun aangeboden om microfinanciering te promoten en te verspreiden (Chowdbury 2009, 7; Bateman en Chang 2009, 3). In Nederland is microfinanciering vooral bekend geworden door koningin Máxima, die zich inzet voor het verstrekken van microfinanciering in binnen- en buitenland (VPRO 2012).

Microfinanciering wordt gezien als alternatief voor traditionele leningen bij banken. Mensen met minder economische kansen in opkomende economieën kunnen veelal geen lening krijgen bij de bank. Vaak hebben ze geen onderpand en vragen banken een te hoge rente (Hermes en Lensink 2007, F1). Microfinanciering is een lening van een kleiner bedrag met een lagere rente waardoor het toegankelijker is voor mensen met minder economische kansen.

In de literatuur komen drie verschillende vormen van microfinanciering voor, vallend onder de paraplu-term: *group lending models* (Chen e.a. 2017, Hermes en Lensink 2007, Khavul 2010, Tundui en Tundui 2013). Bij het *individual lending model* heeft ieder individu zijn of haar eigen verantwoordelijkheid over de terugbetaling van microfinanciering en zijn er bijeenkomsten en supervisie over het terugbetalen van de lening. De andere twee vormen zijn het *solidarity group model*, waarbij een kleine groep mensen één lening krijgt, en het *village banking model*, waarbij er een bedrag wordt uitgeleend aan een lokale groep mensen met een machtspositie (Chen e.a. 2017, 794-95; Khavul 2010, 62).

1.2.2. Effecten van microfinanciering

Microfinanciering wordt door een aantal auteurs gezien als een middel voor het bestrijden van structurele armoede (Chen e.a. 2017, Khandker 2005, Khavul 2010). Door het verkrijgen van microfinanciering is het mogelijk om een onderneming op te zetten en inkomen te genereren (Chen e.a. 2017, 794). Dit inkomen kan vervolgens zorgen voor het verbeteren van onderwijs, voeding, onderdak en gezondheidszorg (Bakhtiari 2006, 69; Chowdbury 2009, 8; Mahmuda e.a. 2014, 253). Het opzetten van een onderneming zorgt niet alleen voor economische voordelen,

maar ook voor meer ervaring, meer mogelijkheden, hoop en zelfvertrouwen, beargumenteert Chowdbury (2009, 9). Als deze voordelen op een structurele manier voorkomen binnen een regio, kan dat positieve gevolgen hebben voor de hele regio (Chen e.a. 2017, 795; Khandker 2005, 286).

Er zijn echter ook een aantal auteurs die sceptisch zijn over de positieve effecten van microfinanciering (Bakhtiari 2006, Chen e.a. 2017). In Andhra Pradesh, India, zijn gevallen geweest van zelfmoord door een te hoge druk van het terugbetalen van microfinanciering (Chen e.a. 2017, 795). Ook Field e.a. (2013) beargumenteren dat het terugbetalen van de lening een belemmering is voor de ondernemers. Doordat de ondernemers al vrij snel hun microfinanciering moeten terugbetalen is er weinig geld over voor investeringen en dit kan de groei van de onderneming belemmeren (Field e.a. 2013, 2197-98). Daarnaast zeggen Karlan en Valdivia (2006, 5) dat de trainingen in ondernemerschap, die een aantal microfinanciering-institutes aanbieden, niet voor iedereen succesvol zijn, omdat volgens hen niet iedereen het ondernemerschap kan aanleren.

Een ander kritisch punt betreft dat de allerarmsten geen microfinanciering kunnen aanvragen. Dit komt omdat deze mensen geen basiseducatie hebben gehad, geen ervaring hebben en bang zijn om te verliezen wat ze hebben (Chowdbury 2009, 2). Er wordt gesproken van een *microcredit paradox*, waarmee wordt bedoeld dat microfinanciering zich richt op het verhelpen van structurele armoede, maar dat de allerarmsten niet eens kunnen profiteren van microfinanciering (Bateman 2012, 596). Zoals Ferguson (2009, 166) het verwoordt: “*The powerless, it seems, are getting the short end of the stick*”. Er zijn daarom vraagtekens bij de veronderstelde positieve effecten van microfinanciering.

1.3. Genderrollen en gedragsregels

Sharon

1.3.1. Gender

Gender kan gedefinieerd worden als de betekenissen die samenlevingen geven aan biologische verschillen (sekse) tussen mannen en vrouwen (Mascia-Lee en Black 2016, 1; Wekker 2002, 16). Het wordt gezien als een ordeningsprincipe van de sociale werkelijkheid (Mahler en Pessar 2006, 29). Genderrollen en gedragsregels zijn sociale vaardigheden, capaciteiten en manieren van doen die gezien worden als geschikt binnen de samenleving (Mascia-Lee en Black 2016, xii; Mueller en Dato-on 2008, 5). Met andere woorden, genderrollen zijn posities die mannen en vrouwen verwacht worden aan te nemen (Kottak 2011, 209), wat vaak voortkomt uit een stereotype beeld.

Om deze reden worden genderrollen ook wel genderstereotypen genoemd.

Elke gemeenschap heeft normen en waarden om normatieve concepten van mannelijkheid en vrouwelijkheid te controleren (Hussein 2005, 59-60). In veel Afrikaanse gemeenschappen worden genderstereotypen gepresenteerd in rituelen, *name-giving* ceremonies, orale verhalen en spreekwoorden (Hussein 2005, 60). Genderstereotypen worden ook gepresenteerd in films, series en boeken. Een verklaring voor het ontstaan van genderrollen wordt gegeven door het biologisch determinisme. Deze theorie zegt dat genderverschillen volgen uit biologische verschillen, zoals dat een vrouw een kind kan baren en een man niet (Wingrave 2018, 589-590). Deze verschillen worden vervolgens door sociale structuren omgezet tot bepaalde genderrollen. Een voorbeeld van deze sociale structuren is het huwelijk. Zo wordt in een aantal Afrikaanse gemeenschappen verwacht van vrouwen dat ze zo vroeg mogelijk trouwen (Hussein 2005, 71), waarna er verwacht wordt dat ze gehoorzaam zijn aan hun man (Hussein 2005, 65). Ook de bruidsprijs heeft invloed op genderstereotypen. Een bruidsprijs wordt gedefinieerd als: “[...] *a cash or in-kind transfer given by or on behalf of the groom to the family of the bride upon the marriage*” (Corno en Voena 2016, 7). Een bruidsprijs is dus een gift van de man in de vorm van geld of vee aan de familie van de vrouw. In Afrikaanse gemeenschappen komt het betalen van een bruidsprijs veel voor (Corno en Voena 2016, 8). Vrouwen worden hierdoor gezien als een middel om allianties te sluiten met andere families (Hussein 2005, 65).

1.3.2. Mannelijkheid, vrouwelijkheid, agency en communion

Mannelijkheid en vrouwelijkheid worden in de literatuur gekoppeld aan twee concepten: *agency* en *communion* (Eagly en Steffen 1984; Rudman en Glick 2001). *Agency* wordt geassocieerd met zelf keuzes kunnen maken, zelfontplooiing en zelfbevestiging (Eagly en Steffen 1984, 736). *Communion* wordt gekoppeld aan ondergeschiktheid, zorgzaamheid en eerbied (Eagly en Steffen 1984, 736).

Kachel e.a. (2016, 2) spreken van traditionele mannelijkheid en traditionele vrouwelijkheid als ze het hebben over genderstereotypen. In een aantal Afrikaanse gemeenschappen, bijvoorbeeld, wordt mannelijkheid geassocieerd met dominantie, onafhankelijkheid, concurrentievermogen en de bereidheid om risico's te nemen (Hussein 2005, 67). Deze karaktereigenschappen kunnen gekoppeld worden aan *agency*. Mannen worden gezien als kostwinners binnen het huishouden. Daarnaast wordt vrouwelijkheid geassocieerd met zwakheid, kwaad, ontrouw, verleiding en ondergeschiktheid (Hussein 2005, 67; Mueller en Dato-

on 2008, 6), maar ook met warmte, zorgzaamheid en eerbied (Hussein 2005, 67; Mueller en Dato-on 2008, 6). Deze eigenschappen kunnen gekoppeld worden aan *communion*. Kortom, vrouwen worden gestereotypeerd als aardig en bekleden vaak ondergeschikte posities waarvoor *communion* nodig is (Rudman en Glick 2001, 744), terwijl mannen worden gezien als kostwinners waar *agency* voor nodig is (Yang en Aldrich 2014, 2).

Deze stereotype beelden zijn niet altijd bewust aanwezig, maar beïnvloeden het leven in een samenleving vaak onbewust (Gupta e.a. 2008, 1054). Zo bekleden vrouwen en mannen verschillende socio-economische rollen. Hussein (2005, 70) laat dit zien aan de hand van een spreekwoord uit Oeganda: “*The man dies in the field, the woman in the house*”. De man werkt buitenshuis, terwijl vrouwen werken in de huiselijke sfeer.

Een aantal auteurs waarschuwen voor de aanname dat genderstereotypen universeel zijn. Zoals Gibbons e.a. (1997, 157) stellen: “[...] *the settings or domains in which gender roles are expressed differ cross-culturally, and some domains may not be relevant in some cultures*”. Als er wordt uitgegaan van universele genderstereotypen, kan dit nadelige gevolgen hebben voor onderzoek of beleidsvorming. Zo schrijft Mohanty (1998) over hoe een beeld is ontstaan van de “*Third World Woman*” als vrouwen die allemaal op dezelfde manier worden onderdrukt. Echter, vrouwen over de hele wereld hebben andere politieke, culturele en historische achtergronden (Mohanty 1988, 67), waardoor sommige vrouwen worden vergeten in genderbeleid. Om deze reden behandelen we de genderrollen en gedragsregels specifiek voor Tanzania in het volgende hoofdstuk.

1.3.3. Ondernemerschap en mannelijke dominantie

Bij het verlenen van microfinanciering worden ondernemerschap en andere inkomsten genererende activiteiten gestimuleerd. Ook hier zijn genderstereotypen van invloed. Ondernemerschap wordt namelijk geassocieerd met mannelijkheid (Gupta e.a. 2008; Mueller en Dato-on 2008). Vrouwen zijn onder-gerepresenteerd in de zakenwereld, wat Mueller en Dato-on (2008, 4) verklaren met dat vrouwen gefocust zijn om een balans te vinden tussen werk en familie, terwijl mannen zich kunnen volledig kunnen focussen op ondernemerschap. Ook hier spelen de concepten *agency* en *communion* een rol. Voor ondernemerschap zijn namelijk eigenschappen nodig die worden gekoppeld aan *agency* en mannelijkheid. Zo zouden mannen meer zelfvertrouwen hebben in vergelijking tot vrouwen, met betere ideeën komen voor hun onderneming, beter inkomen kunnen genereren en meer werknemers aannemen (Mueller en

Dato-on 2008, 4). Er zijn echter ook karakteristieken van ondernemerschap die aan *communion* en vrouwelijkheid worden toegeschreven, zoals het opbouwen van relaties met anderen, zorgzaamheid en nederigheid (Gupta e.a. 2008, 1055). Ondanks dat vrouwelijkheid met ondernemerschap kan worden gekoppeld, zorgt de dominante positie van mannelijkheid ervoor dat er lage verwachtingen zijn voor vrouwen (Yang en Aldrich 2014, 4). Hussein (2005, 83) illustreert dit aan de hand van een Ethiopisch spreekwoord: “*It is a husband’s job to take care of the household, not women’s*”. Een aantal auteurs spreken van *hegemonic masculinity*. Mannelijkheid wordt hoger gewaardeerd dan vrouwelijkheid. Gibbons e.a. (1997) refereren hiernaar als *gender-role ideology*. Zoals Smith e.a. (2015, 161) het uitleggen: “*To demonstrate hegemonic masculinity, men are expected to adhere to a strict set of prescribed masculine gender roles that work to promote male dominance through a subordination and overall distrust of femininity*”. Vrouwelijkheid is altijd ondergeschikt aan mannelijkheid volgens deze theorie (Budgeon 2013, 322). Ook in bepaalde Afrikaanse spreekwoorden, waarin de vrouw wordt gezien als wezen dat geen sociaal bestaan heeft zonder man (Hussein 2005, 65), komt *hegemonic masculinity* voor. Een Ethiopisch spreekwoord luidt: “*The face of water is the earth, likewise the face of wife is the husband*” (Hussein 2005, 81).

1.4. Focus op vrouwen binnen microfinanciering

Femke

In het begin van internationale ontwikkelingssamenwerking was er voornamelijk aandacht voor mannen binnen het ontwikkelingsbeleid. Door de wereldwijde heropleving van het feminisme, is er sinds het begin van de jaren zeventig een groeiende aandacht voor de rol van vrouwen (Keuper 2005, 8). Deze trend is onder andere zichtbaar door de opkomst van de *Women in Development* (WID), later de *Gender and Development* (GAD) -benadering, waarbij vrouwen worden gezien als actieve deelnemers in het ontwikkelingsproces. Deze benaderingen bekritisieren ontwikkelingsinitiatieven ervan dat ze “*gender-blind*” zouden zijn (Sigalla en Carney 2012, 547), waarmee wordt bedoeld dat er geen rekening wordt gehouden binnen projecten en beleid met dat mannen en vrouwen verschillende rollen, behoeftes en verantwoordelijkheden hebben. Kortom, vrouwen werden in het verleden, en worden wellicht nog steeds, vergeten in ontwikkelingssamenwerking.

Het aantal mensen dat wereldwijd microfinanciering ontvangt, is gestegen van 13,5 miljoen in 1997 naar 113,3 miljoen in 2005. Opvallend hierbij is dat 84% van deze ontvangers vrouwen zijn (Hermes en Lensink 2007, F1). Hoewel uit de bovenstaande paragrafen blijkt dat

ondernemerschap vooral met mannelijkheid wordt geassocieerd, blijken 42% van alle ondernemers vrouw te zijn (De Vita e.a. 2013, 451). Binnen microfinanciering is een focus op vrouwen te herkennen.

Er zijn verschillende redenen waarom organisaties, overheden en donoren microfinanciering aanbieden en zich richten op vrouwen. Het werk dat vrouwen doen is vaak niet zichtbaar en onbetaald en daardoor ontbreekt het vaak in traditionele ontwikkelingsprogramma's. Microfinanciering wordt gepromoot als een innovatieve manier om vrouwen uit armoede te helpen (Sigalla en Carney 2012, 547). Garikipati e.a. (2017, 641) beargumenteren dat vrouwen met microfinanciering economisch onafhankelijk kunnen worden, dit zou volgens hen leiden tot afname van armoede en meer gendergelijkheid. Het zorgt ervoor dat vrouwen een betere onderhandelingspositie krijgen in het huishouden en in de gemeenschap, waardoor er meer *agency* en keuzevrijheid ontstaat voor vrouwen (Yeboah e.a. 2015, 898).

Daarnaast kan microfinanciering positieve invloed hebben op onder meer de gezondheid, voeding en educatieve status van andere leden van het gezin. Vrouwen zouden een groter deel van hun inkomen besteden aan hun huishouden. Als gevolg hiervan verbetert het welzijn van het gehele gezin (Cheston en Kuhn 2002, 8-9). Verder wordt gesteld dat vrouwen een minder groot kredietrisico zijn in vergelijking met mannen, omdat vrouwen eerder geneigd zijn tot terugbetaling. Mannen zouden eerder betrokken zijn bij risicovollere handelspraktijken en het geld eerder uitgeven aan drank, tabak, gokken of eten, volgens Ukanwa e.a. (2017, 4).

Bovendien bestaat er de veronderstelling dat microfinanciering kan leiden tot *empowerment* van vrouwen (Kato en Kratzer 2013; Kulkarni 2011). Het idee van *empowerment* is te koppelen aan de opkomst van de GAD-benadering en wordt gekoppeld aan termen als: keuzevrijheid, onafhankelijkheid, zelfvertrouwen, autonomie en zelfbeschikking (Kato en Kratzer 2013, 35). Het woord *empowerment* wordt kortom gekoppeld aan aspecten die met *agency* te maken hebben. *Empowerment* door microfinanciering wordt vaak gemeten aan de hand van de volgende aspecten: invloed op besluitvorming, zelfvertrouwen van vrouwen, de status van vrouwen binnen het huishouden, familierelaties, frequentie van huiselijk geweld, betrokkenheid bij de gemeenschap, politieke zeggenschap en rechten (Kulkarni 2011, 15). Er is echter veel discussie over wat er wordt verstaan onder *empowerment*. Er zijn verschillende definities, zo definiëren Petesch e.a. (geciteerd in Kato en Kratzer 2013, 35) *empowerment* als het toenemen van het vermogen van individuen of groepen om doelgerichte keuzes te maken en deze in

gewenste uitkomsten om te zetten. Kabeer (1999, 436-437) definieert *empowerment* als de vergroting van het vermogen van mensen om strategische levenskeuzes te maken in een context waarin dit vermogen hen eerder werd ontzegd. Deze kijk benadrukt dat *empowerment* de mogelijkheid met zich meebrengt om keuzes te maken waar dat eerder niet mogelijk was. Waar de bovengenoemde definities overeenkomen is dat *empowerment* een proces is en niet een vaststaand doel. In dit onderzoek zullen wij *empowerment* definiëren als een proces waarbij zowel mannen als vrouwen meer keuzevrijheid, en dus *agency*, vergaren.

De vraag of microfinanciering leidt tot *empowerment* van vrouwen heeft de afgelopen jaren veel aandacht gekregen. De antwoorden op deze vraag variëren van “*having the potential to empower women fully*” en “*microfinance alone cannot empower women*” tot “*how the programme can actually disempower women*” (Kulkarni 2011, 15). De link tussen microfinanciering en *empowerment* is dus niet altijd aanwezig (Kulkarni 2011, 17). Shrestha (1998, geciteerd in Kulkarni 2011, 20) stelt dat vrouwen meer autonomie verkrijgen, maar dat er geen waarneembare veranderingen zijn in de gender relaties, rollen en verantwoordelijkheden die vrouwen hebben binnen het huishouden. Terwijl de mobiliteit van vrouwen om inkomsten genererende activiteiten te ondernemen omhoog ging, bleef er een sociaal stigma bestaan rondom de mobiliteit van vrouwen in zijn onderzoek. Zo wordt er in Nepal veel waarde gehecht aan de maagdelijkheid van de vrouw, wat de reden is dat ze thuis moet blijven (Shrestha 1999, 29). Daarnaast concluderen verschillende onderzoeken dat mannen de voordelen van de lening plukken en zij ook degene zijn die het inkomen beheren (Geleta 2014, 419; Kulkarni 2011, 20). Onderzoek van Goetz en Gupta (1996, 49) in Bangladesh ondersteunt dit, 63% van de vrouwen in hun onderzoek hadden weinig tot geen controle over hun eigen lening. Kortom, microfinanciering van vrouwen valt vaak in handen van mannelijke familieleden. Vrouwen die weduwe zijn, uit elkaar of gescheiden waren hebben echter meer controle over hun lening in vergelijking met vrouwen die wel een partner hebben (Goetz en Gupta 1996, 50).

Vaak worden mannen niet in verband gebracht met *empowerment*, omdat mannen in patriarchale samenlevingen vaak al een bevoorrechte positie hebben (Al-Dajani en Marlow 2013, 506). Er zijn echter ook auteurs die van mening zijn dat mannen juist betrokken moeten worden binnen microfinanciering programma's om zo *empowerment* te bevorderen. Zo stellen Yeboah e.a. (2015, 904) dat het leven van vrouwen is ingebed in relaties met mannen op zowel huishoudelijk niveau, institutioneel niveau en in andere aspecten van de samenleving, waardoor

het nodig is om zowel mannen als vrouwen te betrekken in microfinanciering programma's. Daarnaast zouden mannen zich bedreigt kunnen voelen door de verandering van genderrollen en machtsrelaties. Dit zou vervolgens weer kunnen leiden tot verdere uitbuiting van vrouwen (Goetz en Gupta 1996, 56). Om deze reden hebben we besloten om ook mannen te betrekken in ons onderzoek.

Hoofdstuk 2

Context

2.1. Genderstereotypen in Tanzania

Femke

De meeste samenlevingen in Tanzania zijn patriarchaal (Manyama 2017, 72). Kenmerkend is dat in deze samenlevingen bepaalde genderstereotypen bestaan die ongelijkheden tussen mannen en vrouwen stimuleren (Mulawa e.a. 2017, 433; Porter 2011, 65).

Vrouwen in de Tanzaniaanse samenleving worden over het algemeen gezien als supporter van hun echtgenoot, als verzorgster van de familie en als degene die de kinderen grootbrengt (Schuler e.a. 2009, 4). Ook reproductie is sterk verbonden aan vrouwelijkheid (Schuler e.a. 2009, 4). Een verklaring hiervoor is dat kinderen hoog gewaardeerd worden binnen de Tanzaniaanse samenleving vanwege de oudedagsvoorziening (Joukhi en Stark 2017, 71).

Veel mannen en vrouwen in Sub-Sahara Afrika werken op het land. Vrouwen zijn daarnaast verantwoordelijk voor het huishouden (Price e.a. 2018, 519). Deze huishoudelijke taken zijn onder andere het halen van water, koken en de zorg voor kinderen, zieken en ouderen. Bovendien zijn vrouwen veelal werkzaam in onregelmatig, ongeschoold en laagbetaald werk in de informele sector (Wineman 2018, 4). Price e.a. (2018, 517) beargumenteren dat vrouwen afhankelijk zijn van hun man of ouders, wat de reden is dat ze worden belemmerd in het ondernemen van activiteiten. De activiteiten die vrouwen uitvoeren zijn daarom ook verspreid over minder sectoren in vergelijking met de activiteiten die mannen uitvoeren (Wineman 2018, 4). Zo zijn vrouwen vaker betrokken bij kleinschalig verkoop van bijvoorbeeld verse producten, terwijl mannen vaker betrokken zijn bij handel voor internationale markten (FAO e.a. 2010, 12-14). Daarnaast komt het vaak voor dat vrouwen een *hoteli*⁴ leiden. Het werk in een *hoteli* wordt geassocieerd als een natuurlijk verlengstuk van de 'gewone' huishoudelijke taken die vrouwen hebben (Keefe 2016, 121).

Mannen, aan de andere kant, worden gekarakteriseerd als hoofd van de familie. Van hen wordt verwacht dat ze financieel verantwoordelijk zijn voor het gezin. Deze financiële verantwoordelijkheid betreft het betalen van eten, kleding, schoolgeld voor de kinderen en ziektekosten (Schuler e.a. 2011, 103). Daarnaast veronderstellen Wight e.a. (2006, 989) dat jonge mannen in Mwanza, Tanzania zelfverzekerder en onafhankelijker zijn dan jonge vrouwen. Mannen nemen de beslissingen binnen het gezin, vrouwen worden geacht om te gehoorzamen (Schuler e.a. 2011, 103). Daarnaast worden bezittingen van de vrouw automatisch van de man. Bijvoorbeeld, op papier hebben mannen en vrouwen onder de Tanzaniaanse wet gelijke rechten

---

⁴ Een *hoteli* betekent in het Swahili zowel een klein restaurant als hotel.

op het bezitten van land, in praktijk blijkt echter dat weduwen hun land verliezen als hun man komt te overlijden (Wineman 2018, 24).

In Tanzania staat het huwelijk centraal in de relatie tussen man en vrouw. De sociale normen rondom het hebben van een partner brengen restricties voor vrouwen met zich mee. Ten eerste, als een vrouw trouwt in Tanzania, wordt van haar verwacht dat ze haar familie verlaat en bij haar man gaat wonen (Kudo 2014, 3). Ten tweede, gaven vrijwel alle vrouwelijke participanten van Price e.a. (2018, 518) aan dat ze toestemming nodig hebben van hun man als ze ergens naartoe willen gaan. Zonder de toestemming van de man, kan een vrouw geen activiteiten buiten het huishouden ondernemen. Dit heeft aan de ene kant te maken met de mannelijke bezorgdheid over de kwetsbaarheid van vrouwen en over mogelijke andere seksuele contacten wanneer vrouwen reizen (Porter 2011, 67).

Aan de andere kant heeft de beperkte mobiliteit te maken met de arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen, waarbij de nadruk bij vrouwen grotendeels op hun bijdrage aan het huishouden ligt en niet bij andere inkomsten genererende activiteiten (Porter 2011, 65-66). Deze beperkingen hebben invloed op het potentieel van vrouwen om kansen te benutten om verdere afgelegen afzetmarkten en leveranciers te ontdekken (Porter 2011, 68).

Aan de ene kant lijkt het huwelijk belemmeringen op te leveren voor vrouwen, aan de andere kant lijken alleenstaande vrouwen meer mobiliteit te hebben. Keefe (2016, 115) stelt in haar onderzoek in het noorden van Tanzania dat alleenstaande vrouwen vanwege hun toegenomen mobiliteit een onafhankelijke levensstijl kunnen creëren. Echter, Wineman (2018, 1) constateert dat gescheiden vrouwen of vrouwen die weduwe zijn, een hogere kans hebben om in armoede terecht te komen. Dit komt onder andere omdat vrouwen toegang tot land en andere bezittingen worden ontzegd wanneer ze weduwe worden.

Uit bovenstaande informatie blijkt dat vrouwen een gebrek hebben aan *agency*. Echter, Schuler e.a. (2009, 4) zien dat er een verandering plaatsvindt. Er is een toename te zien in vrouwen die financieel bijdragen aan het gezin door meer scholing en moeilijke economische tijden (Schuler 2009, 4). De Tanzaniaanse overheid heeft daarnaast de afgelopen jaren veel gedaan om gendergelijkheid te bevorderen. Het *National Development Vision 2025* beleid streeft naar gendergelijkheid en *empowerment* van vrouwen in alle lagen van de bevolking (Ellis 2007, 2). De wettelijke minimumleeftijd om te trouwen voor meisjes is in 2016 verhoogd van 15 naar 18 jaar (Jouhki en Stark 2017, 8). Op het gebied van landrechten hebben de *Land Act* en *Village*

Land Act uit 1999 er voor gezorgd dat vrouwen land kunnen kopen, ontvangen, erven en verkopen (Goldman e.a. 2016, 780). Echter, gendergelijkheid lijkt nog niet bereikt te zijn, zoals Keefe (2016, 126) beargumenteert: “*Women are still enmeshed in patriarchal cultural and religious structures that privilege men and their preferences*”. Ondanks de veranderingen in wetgeving, hebben vrouwen nog steeds een beperkte mobiliteit en weinig eigendomsrechten door het Tanzaniaanse patriarchaat.

2.2. Microfinanciering in Tanzania

Sharon

2.2.1. Microfinanciering in Tanzania

Microfinanciering wordt door de overheid van Tanzania gezien als hulpmiddel voor mensen die leven onder de armoedegrens, die wordt gesteld op minder dan US\$0,60 dollar per dag. In Tanzania zijn er meer dan vijfduizend instituties die microfinanciering verstrekken (Girab en Mwakaje 2013, 228), wat microfinanciering sector de grootste financiële sector in Tanzania maakt (Kipeshi 2013, 105). De verstreckende instituties variëren van banken, NGO's tot stichtingen (Rubambey 2005, 5). De overheid zet zich actief in voor het promoten van microfinanciering. In 2001 is namelijk het ‘*National Microfinance Policy*’ (NMP) opgezet. Dit beleid is om een effectief microfinancierings-systeem op te zetten in het land voor mensen met een laag inkomen, om zo hun levensstandaarden te verbeteren (Girabi en Mwakaje 2013, 230). Een deel van dit beleid is het stimuleren van *Savings and Credit Cooperative Societies* (SACCOs) (Kamanzi 2010, 68). SACCOs bieden educatie en leningen aan (Magali 2013, 62). Echter, vaak zijn er problemen vanwege slecht management, corruptie, een tekort aan kapitaal en delinquentie van hoge lonen (Magali 2013, 63).

Eén van de vele microfinanciering-instituties actief in Tanzania is Stichting Sengerema, een Nederlandse stichting waar in de volgende paragraaf aandacht aan wordt besteed.

2.2.2. Stichting Sengerema

Stichting Sengerema is een Nederlandse stichting die zich sinds 2009 bezighoudt met het verstrekken van microfinanciering en het geven van trainingen in ondernemerschap. Het oorspronkelijke idee van de stichting was om trainingen aan te bieden voor het schrijven van een ondernemingsplan. Al snel bleek dat de ondernemers geen lening bij de bank konden krijgen. Om deze reden is de stichting naast trainingen ook microfinanciering gaan verlenen. Om de leningen te financieren, haalt de stichting geld op in Nederland en sinds kort krijgen ze ook fondsen vanuit

de Tanzaniaanse overheid en de SACCOs.⁵ Stichting Sengerema maakt gebruik van het *individual lending model* (Chen e.a. 2017, 794-95; Khavul 2010, 62).

Voordat jongeren, tussen de 18 en 35 jaar oud, een lening ontvangen, krijgen ze eerst *basic training*, waar ze Engels, boekhouding en computervaardigheden leren. Vervolgens krijgen de jongeren een *practical assignment*, waarin ze moeten oefenen met het opzetten van een eigen onderneming. Daarna komt de *nine-day workshop*. Tijdens deze negen dagen gaan de jongeren aan de slag met onderwerpen met betrekking tot het starten van een eigen onderneming, zoals het berekenen van de winst en marktonderzoek. In de maanden na de *nine-day workshop* werken de jongeren aan individuele leerdoelen die ze tijdens de workshop hebben opgezet. Hierna volgt het schrijven van een *business plan*, waarna de *loan approval* komt en er wordt bepaald wie er een eigen onderneming gaan starten. Nadat de ondernemers een onderneming hebben gestart, worden ze minimaal één keer per maand bezocht door werknemers van *Young Entrepreneurs Program Tanzania* (YEP Tanzania)⁶ om te peilen hoe het gaat⁷. Deze NGO zorgt daarnaast voor persoonlijke begeleiding bij de trainingen (YEP Tanzania 2017).

2.3. Gender en microfinanciering in Tanzania

Femke

De meerderheid van de ontvangers van microfinanciering wereldwijd is vrouw, namelijk 84% (Hermes en Lensink 2007, F1). Ook in Tanzania is de grootste groep die microfinanciering ontvangt vrouw (Macha 2017, 72). Ongeveer 60% van de vrouwen in Tanzania leeft in absolute armoede (Kato en Kratzer 2013, 32), waardoor vrouwen betrokken moeten worden in het bestrijden van armoede.

Verschillende onderzoeken in Tanzania suggereren dat microfinanciering een positief effect heeft voor vrouwen (Salia en Mbwambo 2014, 4). Zo concluderen Sigalla en Carney (2012, 553) dat verschillende vrouwen gedeeltelijke controle en autonomie over hun leven hebben gekregen door het ontvangen van microfinanciering. Salia en Mbwambo (2014, 11) concluderen na hun onderzoek onder vrouwen in Arusha, Dar es Salaam en Mwanza, dat microkrediet een nuttig middel is om armoede te bestrijden. Uit de resultaten van Kato en Kratzer (2013, 51), die onderzoek hebben gedaan in Tanzania, blijkt dat vrouwen door microfinanciering

---

⁵ Jeroen Vegt, gestructureerd interview met Femke Jansen en Sharon Chamman, 10 maart, 2018.

⁶ *Young Entrepreneurs Program Tanzania* is opgericht door Stichting Sengerema.

⁷ Zie 5.

meer controle hebben over hun spaargeld en inkomen, een grotere rol spelen in besluitvorming, meer vertrouwen in eigen bekwaamheid hebben en meer zelfvertrouwen opbouwen. Daarnaast blijkt dat vrouwen meer mobiliteit hebben en meer activiteiten buitenshuis ondernemen (Kato en Kratzer 2013, 52). Je zou kunnen veronderstellen dat vrouwen steeds meer *agency* verkrijgen door microfinanciering. In het onderzoek van Kessy (2009) komt echter ook naar voren dat ondernemingen van vrouwen langzamer groeiden in vergelijking met de ondernemingen van mannen. Kortom, microfinanciering lijkt *empowerment* van vrouwen te stimuleren, maar mannen blijven een dominante positie houden in de Tanzaniaanse samenleving, waardoor *empowerment* van vrouwen gedeeltelijk wordt belemmerd.

Hoofdstuk 3

Genderrollen en gedragsregels in het veld

3.1. Mannen over genderrollen en gedragsregels

Sharon

“The man is the one who is controlling each and everything⁸”

~ Shaahidu, vertaalt door de tolk

Mannelijke participanten zien zichzelf als individuen met veel *agency*, wat blijkt uit dat ze zichzelf *“head of the family”* noemen. Dit betekent dat ze de kostwinners zijn van het gezin en hierdoor veel verantwoordelijkheden hebben, wat beargumenteerd wordt door Daud, Jackson en Peter. Zo zegt Peter: *“Men are fighters and they have a lot of responsibilities concerning the family requirements⁹”*, Daud beweert: *“A man has to fulfill the needs of a household¹⁰”*, en Jackson vertelt: *“A man has a lot of responsibilities, fighting for the money¹¹”*. Mannen definiëren zichzelf als *“fighters”*, omdat ze moeten *“vechten”* voor geld om zo aan de vereisten van de familie te voldoen. *“The men have to fight to get the money¹²”*, is hoe Michel het verwoord tijdens een gestructureerd interview. Voorbeelden van deze verantwoordelijkheden zijn het betalen van het schoolgeld voor de kinderen of jongere broers en zussen, het zorgen voor onderdak en het kopen van land om landbouw te kunnen beoefenen¹³. Kortom, mannen zien zichzelf als de kostwinners binnen het gezin met veel, vooral financiële, verantwoordelijkheden.

Tijdens de focusgroepen, interviews en bezoeken aan de ondernemingen van de mannelijke participanten kwam ook naar voren hoe zij vrouwelijkheid definiëren. Terwijl mannen aan het werk zijn, blijven vrouwen voornamelijk thuis voor het verzorgen van de kinderen, voor het koken en het schoonmaken. Peter zegt: *“The responsibilities of the woman are washing clothes, preparing food and taking care of the family¹⁴”*. De mannelijke participanten die getrouwd zijn, zoals Ronald, Shaahidu en Edward, geven aan dat hun vrouwen de meeste huishoudelijke taken op zich nemen. Voornamelijk het zorgen voor voedsel wordt aan vrouwelijkheid gekoppeld.

Daud is nog niet getrouwd. Hij heeft nog geen vrouw die voor hem kookt, maar hij kookt meestal ook niet voor zichzelf. Hij gaat vaak naar restaurants. Tijdens een gestructureerd

---

⁸ Shaahidu, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 25 maart, 2018.

⁹ Peter, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 24 maart, 2018.

¹⁰ Daud, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 10 april, 2018.

¹¹ Jackson, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 4 april, 2018.

¹² Michel, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 13 maart, 2018.

¹³ Veldnotities van Sharon Chamman, focusgroepen, 6 februari en 20 februari, 2018.

¹⁴ Zie 9.

interview vertelt hij dat hij wel plannen heeft om te gaan trouwen in juli 2018. Ik vraag hem vervolgens hoe hij verwacht dat het huwelijk zijn dagelijkse leven gaat beïnvloeden, waarop hij antwoordt: *“The preparation of the food will be done by my wife. So, when I come home after work, lunch will be ready together with dinner¹⁵”*. Hij verwacht dat zijn vrouw voor hem gaat koken, zodat hij niet meer naar restaurants hoeft te gaan.

Daarnaast wordt vrouwelijkheid door de mannelijke participanten gedefinieerd aan de hand van reproductie. Toen ik aan Jackson, tijdens een gestructureerd interview, vroeg wat de activiteiten van een vrouw zijn reageerde hij: *“The activity of giving birth is always done by women¹⁶”*. Kortom, terwijl mannen worden gedefinieerd als de kostwinners van het huishouden met veel *agency*, worden vrouwen gekoppeld aan de huiselijke sfeer en *communion*, zoals ook Rudman en Glick (2001, 744) beargumenteren.

Culturele ideeën omtrent het huwelijk, mobiliteit en eigendom hebben invloed op deze genderrollen en gedragsregels. Een belangrijk onderdeel van het huwelijk voor mannen is het betalen van de bruidsprijs.

Ik zit met Ali en zijn vrouw buiten, naast zijn tweedehandskleding-onderneming. Terwijl we een flesje cola drinken, vraag ik aan Ali waar hij zijn vrouw heeft leren kennen. Hij moet lachen en vertelt met een grijns op zijn gezicht dat hij naar haar vader is gegaan om te vragen of hij met zijn dochter mocht trouwen. Ali vervolgt het verhaal met: “and then I brought some cows”, waarmee hij doelt op de bruidsprijs van zijn vrouw. Een jaar na het opstarten van zijn onderneming had hij genoeg geld gespaard voor de bruidsprijs, vertelt hij. Ali zegt daarna: “no money is no wife”. Zonder geld kun je niet trouwen.¹⁷

In bovenstaand fragment is geïllustreerd hoe belangrijk de bruidsprijs wordt gezien in de relatie tussen man en vrouw. Van mannen wordt verwacht dat ze de familie van een vrouw een gift doen in de vorm van geld of vee (Corno en Voena 2016, 9). Zo heeft Shaahidu eerst een baantje gehad als bewaker om te sparen voor de bruidsprijs van zijn vrouw en Daud is op dit moment aan het sparen voor de bruidsprijs van zijn verloofde. Dit doet hij met behulp van zijn las- en constructie onderneming, die hij met microfinanciering heeft opgezet. Van de man wordt kortom verwacht

---

¹⁵ Daud, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 10 april, 2018.

¹⁶ Peter, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 13 maart, 2018.

¹⁷ Veldnotities van Sharon Chamman, bezoek onderneming Ali, 27 maart, 2018.

dat hij geld genereert om voor zijn vrouw te kunnen 'betalen'. De kostwinner rol van de man betreft onder andere het betalen van een bruidsprijs.

Daarnaast hebben culturele ideeën over het huwelijk ook invloed op genderrollen en gedragsregels van en voor vrouwen. Verschillende participanten geven aan dat vrouwen thuis zitten te wachten om te trouwen met een man. Zoals Shaahidu het verwoordt: “*Women are there at their home places, waiting to be married*¹⁸”. De vrouw wordt als passief afgebeeld. Mannelijkheid wordt op zijn beurt geassocieerd met ondernemendheid. Zo beargumenteren mannelijke participanten dat naast dat zij als kostwinner worden gezien en daarnaast alle eigendomsrechten hebben op de bezittingen van de familie. Tijdens een gestructureerd interview zegt Jackson: “*When the family is owning a motorcycle and someone wants to hire it, the decision cannot be made only by the woman. She has to seek advice by a man*¹⁹”. Hoewel de bezittingen van de familie zijn, bepaalt de man wat er met deze bezittingen gebeurt. De vrouw wordt gezien als passief in besluitvorming, terwijl de man over een actieve rol lijkt te beschikken.

Niet alleen met betrekking tot eigendom van bezittingen heeft de man het laatste woord, maar ook met betrekking tot de mobiliteit van de vrouw. Ali, één van de meer ervaren ondernemers en tevens een YEP trainer, benoemt dit tijdens een gestructureerd interview: “*Maybe she can ask for money to go to travel. If he (haar man) agrees, she can go, if not, she cannot go*”. In hetzelfde interview zegt hij: “*She is not free to travel from one country to another*²⁰”. Concluderend uit deze informatie blijkt de man een dominante positie te bekleden. Hij is de baas over zowel het eigendom van de vrouw als de mobiliteit van de vrouw. *Hegemonic masculinity* (Schippers 2007) lijkt hier van invloed. “*The man is the one who is controlling each and everything*²¹”, constateert Shaahidu.

Hoewel bovenstaande informatie laat zien hoe mannelijkheid aan *agency* en vrouwelijkheid aan *communion* worden gekoppeld, blijken er ook uitzonderingen te zijn op deze norm volgens de mannelijke participanten. Aan de ene kant zeggen mannelijke participanten namelijk te zorgen voor het huishouden, ze hebben taken zoals koken en schoonmaken. Zo maakt Jackson schoon, zorgt voor het eten en wast zijn eigen kleding. Hij woont en werkt samen met zijn beste vriend en ze zorgen om de beurt voor het huishouden. Zoals de tolk voor mij vertaalt:

---

¹⁸ Shaahidu, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 25 maart, 2018.

¹⁹ Peter, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 13 maart, 2018.

²⁰ Ali, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 14 maart, 2018.

²¹ Zie 18.

“They are buying food together and the one who is not working in the shop will prepare the food. Concerning washing clothes, everyone is washing their own clothing²²”. Deze taken kunnen gekoppeld worden aan zorgzaamheid en dus aan *communion*.

Aan de andere kant kan vrouwelijkheid ook aan *agency* worden gekoppeld. Michel, één van de meer ervaren ondernemers, beargumenteert namelijk dat vrouwen harder werken en serieuzer omgaan met hun onderneming dan mannen. Hij illustreert dit met een voorbeeld van zijn eigen vrouw: *“My wife increased selling and sometimes she adds new products to my shop. I see my business grow because of her²³”*. Hierin is een actieve rol van de vrouw te herkennen in besluitvorming. Kortom, er is niet altijd een duidelijke scheiding met aan de ene kant mannelijkheid en *agency*, en aan de andere kant vrouwelijkheid en *communion*, volgens de mannelijke participanten.

3.2. Vrouwen over genderrollen en gedragsregels

Femke

“Most of the women in Tanzania are responsible for the household. ... That is our tradition. Because if somebody comes to your house and sees your husband is in the kitchen.... They think ha! How?! This woman, did she give that man medicine?²⁴”

~ Liberatha

Gedurende het veldwerk kwam naar voren dat vrouwelijke participanten zichzelf verantwoordelijk houden voor het huishouden, zoals ook Liberatha in het fragment hierboven illustreert. Onder deze verantwoordelijkheid vallen taken als koken, schoonmaken, zorgen voor de kinderen en, in sommige gevallen, ook voor hun partner. Tijdens een gestructureerd interview met Editha vertaalt de tolk: *“The task or role of a woman is cooking, taking care of the children and cleaning²⁵”*. Zorgzaamheid speelt een grote rol in het leven van deze vrouwelijke participanten. Halima gaat volgend jaar trouwen, leidt een mobiele salon en werkt daarnaast voor een NGO. Wanneer ik haar vraag naar de verantwoordelijkheden van een vrouw binnen het huishouden legt ze uit: *“A woman is at home waiting for a man to come and give her money. She cooks, gives birth to children, raises the children and does the house stuffs. Yeah, that’s it²⁶”*.

---

²² Jackson, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 4 april, 2018.

²³ Michel, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 13 maart, 2018.

²⁴ Liberatha, gestructureerd interview met Femke Jansen, 12 maart, 2018.

²⁵ Editha, gestructureerd interview met Femke Jansen, 3 april, 2018

²⁶ Halima, gestructureerd interview met Femke Jansen, 13 maart, 2018.

Hier schetst ze een passief beeld van vrouwen die thuis wachten op hun man, naast de verantwoordelijkheden die ze heeft in het huishouden.

In bovenstaande paragraaf is te lezen hoe mannen vrouwelijkheid definiëren aan de hand van reproductie, dit kwam ook naar voren bij de vrouwelijke ondernemers. Zo noemen verschillende participanten, zoals Halima in het vorige citaat, dat één van de rollen van vrouwen het krijgen van kinderen is. Dat reproductie sterk gekoppeld is aan vrouwelijkheid kwam ook naar voren tijdens de *nine-day workshop*. Gedurende de *nine-day workshop* werd ons namelijk verteld dat één van de vrouwelijke studenten werd gepest door andere studenten, omdat ze kleine borsten heeft en onregelmatig ongesteld wordt²⁷. Terwijl tekenen van vruchtbaarheid belangrijk zijn voor percepties op vrouwelijkheid, lijkt deze vrouwelijke student deze kenmerken niet te vertonen.

In interactie met vrouwelijke participanten kwam naar voren dat ze de zorg voor hun familie vooropstellen, zoals ook Mueller en Dato-on (2008, 6) beargumenteren. Zo zei Liberatha, een YEP-trainer en ondernemer die samen met haar man een onderneming leidt: *“How can I take care of my family? How can I make sure that my children are okay? Women think more about that²⁸”*. Liberatha stelt dat vrouwen de zorg voor hun gezin voorop zetten en zich daarna pas zorgen maken om geld voor andere uitgaven. Hier komt de nederigheid van vrouwen naar voren, een karakteristiek die vaker aan vrouwen wordt toegeschreven (Gupta e.a.2008, 1055). Ook laat het citaat van Liberatha zien dat er van vrouwen verwacht wordt dat ze hun man steunen en zorgen voor de kinderen en het huishouden, wat ook door Yang en Aldrich (2014, 2) wordt gesteld.

Terwijl vrouwen denken aan de huishoudelijke zorg voor de familie, worden mannen voornamelijk gezien als kostwinner van het gezin. De meeste vrouwen zeggen dat mannen gezien worden als *“head of the family”*. Volgens onder andere Liberatha, Hairu en Restuta, zijn mannen *“fighters”* en zelfverzekerd. Zo zegt Restuta: *“In our society the majority knows that a man is the head of the family²⁹”*, als antwoord op de vraag hoe de samenleving volgens haar mannen definieert. Alle vrouwelijke participanten in het onderzoek leiden zelf een onderneming en hebben een eigen inkomen. Toch verwachten de getrouwde vrouwen dat hun man financieel verantwoordelijk is voor het gezin. Voorbeelden die werden genoemd zijn het betalen van de

---

²⁷ Veldnotities van Femke Jansen, *nine-day workshop*, 9 maart, 2018.

²⁸ Liberatha, gestructureerd interview met Femke Jansen, 12 maart, 2018.

²⁹ Restuta, gestructureerd interview met Femke Jansen, 2 april, 2018

huur, het betalen van de water- en elektriciteitsrekening, schoolgeld en zorgen dat er eten in huis is. Zo legt Hairu uit dat haar man verantwoordelijk is voor haar dagelijkse behoeften, zoals zeep. Haar inkomen is laag en het geld dat ze heeft geeft ze uit aan onder andere make-up. Ze draagt dus niet bij aan financiële verantwoordelijkheden binnen het huishouden. Halima zegt dat ze de kosten met haar verloofde gaat delen zodra ze getrouwd zijn en samenwonen. Wanneer ik vervolgens vraag wat de bijdrage van haar partner aan het huishouden is antwoordt ze opvallend genoeg: *“He will maintain things in the house. Yeah, like the water bill, the electricity bill and food. And, if god wishes we have children, make sure that the children go to school and paying the school fees³⁰”*. Financiële verantwoordelijkheden lijken volledig bij de mannen te liggen. Restuta vertelt dat wanneer ze een relatie heeft met een man, hij haar wel geld kan geven maar zij hem niet³¹. De tolk, voegt daar vervolgens aan toe:

“It’s Tanzanian culture, Sukuma culture, the culture of all tribes in Tanzania. Even if I go to a guesthouse with my relatives, I’m the one who is responsible for the payment. It never happens that a woman pays³²”.

Hieruit blijkt dat er van mannen wordt verwacht dat ze alles betalen.

Mannelijkheid wordt daarnaast geassocieerd met zelfvertrouwen, zoals in het volgende citaat van Halima naar voren komt: *“Men, they have confidence in themselves, they feel like they can do anything... anything compared to women. Women they have an inside fear³³”*. Terwijl Halima mannelijkheid koppelt aan zelfvertrouwen, wat weer geassocieerd kan worden met *agency* (Mueller en Dato-on 2008, 4), schrijft ze de eigenschap onzekerheid toe aan vrouwen.

Culturele ideeën rondom het huwelijk kunnen gezien worden als een belemmering voor de *agency* van vrouwen. Zo hebben vrouwen veel verantwoordelijkheden binnen het huishouden, maar hebben vaak geen controle over de bezittingen. Zo vertelt Restuta dat haar buurvrouw geen spullen voor het huishouden kan kopen zonder toestemming van haar man. In hetzelfde interview geeft ze nog een voorbeeld: *“He (wijst naar de tolk) is my husband and he wants to buy a car but we don’t have a house. I can advise him: ‘please my love, don’t buy a car. Let us build a house*

---

³⁰ Halima, gestructureerd interview met Femke Jansen, 13 maart, 2018.

³¹ Restuta, gestructureerd interview met Femke Jansen, 2 april, 2018.

³² De tolk, tijdens gestructureerd interview met Restuta, 2 april, 2018.

³³ Zie 30.

and then we can buy a car. He can listen but they (mannen) don't³⁴". Uit dit citaat blijkt dat mannen een dominante rol innemen in de besluitvorming binnen het gezin. Restuta zelf is het hier mee oneens en zegt dat als een man niet naar haar kan luisteren, ze niet zal trouwen.

De mobiliteit van vrouwen wordt ook wel in verband gebracht met promiscuïteit, oftewel, mannen zijn bang dat vrouwen seksuele contacten aangaan met andere mannen (Porter 2011, 67). Er wordt van vrouwen niet verwacht dat ze ver reizen. Zoals Cephlen het verwoordt: *"Some men they do not like their woman to go out to the market or go to the pub. They want the woman to go to church and apart from that sit at home³⁵"*. Uit dit fragment blijkt dat vrouwen niet altijd vrij kunnen reizen. Dit komt overeen met de literatuur waar vrouwelijkheid wordt geassocieerd met ondergeschiktheid in verhouding tot mannen (Mueller en Data-on 2008, 6). Door de positie die mannen in de samenleving hebben, hebben ze veel controle over hun echtgenote, wat de mobiliteit van vrouwen belemmert. Vrouwelijke participanten geven aan dat deze beperkingen in mobiliteit niet gelden voor mannen. Zo zegt Cephlen: *"Ooooh men... They can go anywhere they want. They can even go to the pub, market, centers... anywhere³⁶"*.

Alleenstaande vrouwen lijken minder obstakels tegen te komen, ze vertonen namelijk meer aspecten van *agency*. Ze verdienen het geld voor hun eigen huishouden en zijn dus de kostwinners van het gezin. Editha is 29 jaar, ongetrouwd en woont samen met haar dochtertje van zes jaar oud. Wanneer ik haar vraag wat er in haar leven is veranderd sinds ze een onderneming heeft, antwoordt ze dat ze onafhankelijk is van haar ouders en onder andere zelf de huur betaald. Naast dat ze huishoudelijke taken heeft, zoals koken, is ze ook kostwinner. Ze hoeft aan niemand toestemming te vragen en is vrij om te beslissen.

Ondanks dat vrouwen als verantwoordelijk voor het huishouden worden gezien, blijken mannen ook een rol in het huishouden te hebben. Liberatha en Halima geven aan dat mannen zich voornamelijk bezig houden met het onderhoud in en rondom het huis.

---

³⁴ Restuta, gestructureerd interview met Femke Jansen, 2 april, 2018.

³⁵ Cephlen, gestructureerd interview met Femke Jansen, 12 maart, 2018.

³⁶ Zie 35.

Hoofdstuk 4

Genderrollen en gedragsregels omtrent ondernemerschap

4.1. Mannen over ondernemerschap

Sharon

“*Women are as good as men in running their own businesses*”, zegt Manny tijdens een focusgroep met vier andere mannelijke participanten. Shaahidu schudt zijn hoofd, hij is het er niet mee eens. “*Women are doing better*”, is zijn reactie. Jackson is het met Shaahidu eens, vrouwen doen het volgens hem ook beter. De man zorgt financieel voor de vrouw, waardoor de vrouw altijd terug kan vallen op haar man. Shaahidu voegt hieraan toe dat vrouwen altijd toestemming moeten vragen aan de man om geld uit te geven, wat volgens hem de reden is dat vrouwen minder geld uitgeven aan onnodige zaken. Om deze redenen zijn ondernemingen van vrouwelijke ondernemers succesvoller, volgens hen.

Twee weken later in een focusgroep met één vrouwelijke participant en drie mannelijke participanten zijn de standpunten anders. Daud zegt: “*It depends on the kind of business a woman is running*”. Volgens hem en Zack zijn vrouwen namelijk beter in het leiden van restaurants en hairdressing salons, maar niet beter in het leiden van een onderneming in lassen en fabriceren. Zack zegt dat de vrouw voor de kinderen moet zorgen en schoon moet maken. Hij refereert naar de Bijbel, waar volgens hem in staat dat de man hard moet werken, terwijl de vrouw moet zorgen voor haar man. Daud knikt instemmend. Kortom, volgens hen zijn mannen beter in het leiden van een onderneming en horen vrouwen te werken in het huishouden³⁷.

In bovenstaand fragment is te zien dat mannelijke participanten bepaalde genderrollen en gedragsregels onder woorden hebben gebracht met betrekking tot het ondernemerschap. Daud en Zack vinden dat mannen beter zijn in het leiden van een onderneming, omdat dat simpelweg bij de rolverdeling van de man hoort volgens hen. De vrouw heeft volgens hen een prioriteit in het zorgen voor het huishouden. Ook volgens Chad zijn mannen succesvoller in het opzetten van een onderneming, omdat ze simpelweg “*strong for learning business*”³⁸ zijn. Het zit volgens hem in de aard van de man dat hij ondernemend is. Peter is het eens met Chad: “*Learning the business, learning any kind of business, is the responsibility of the man*”³⁹. Hij vindt dat het opzetten van een eigen onderneming de verantwoordelijkheid is van de man, omdat verwacht wordt van hem dat hij financieel verantwoordelijk is voor zijn familie, zoals uitgebreid is besproken in het vorige hoofdstuk. Ali vindt ook dat mannen succesvoller zijn in het opzetten van een onderneming.

---

³⁷ Veldnotities van Sharon Chamman, focusgroep, 20 februari, 2018.

³⁸ Chad, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 10 maart, 2018.

³⁹ Peter, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 24 april, 2018.

Mannen kunnen volgens hem meer reizen en hebben hierdoor ook een groter netwerk waar ze gebruik van kunnen maken voor het opzetten en leiden van een onderneming. Kortom, ondernemerschap wordt grotendeels met mannelijkheid in verband gebracht, zoals ook Gupta e.a. (2008) en Mueller en Dato-on (2008) beargumenteren. Zelfvertrouwen speelt hier een rol in. Mannelijke ondernemers beargumenteren dat mannen zelfverzekerder zijn dan vrouwen. Zo zegt Chad over vrouwen: “*When they are going to explain something, they fear to speak. They think: ‘I am a woman, they are not going to understand me’⁴⁰*”. Volgens hem is dit niet het geval bij mannen. Ali is het eens met Chad: “*Women fear to talk in front of a class. The men, they are strong⁴¹*”. Daarnaast, tijdens de *nine-day workshop*, waren vooral de mannelijke ondernemers actief. Zij stelden en beantwoordden meer vragen dan de vrouwelijke ondernemers. Daarnaast stonden mannelijke ondernemers rechtop voor de klas en praatte harder en duidelijker dan vrouwelijke ondernemers⁴². Mannen lijken meer zelfvertrouwen te hebben dan vrouwen, zoals ook Wight e.a. (2006, 989) beargumenteren.

Er zijn geen hoge verwachtingen bij de meeste mannelijke participanten voor vrouwen met betrekking tot het opzetten en leiden van een eigen onderneming. Zo zegt Peter dat vrouwen niet serieus zijn: “*They are not doing business in a serious way. They are waiting passively for days and weeks, not making profit or improving their business. They are therefore lazy and they are wasting their time⁴³*”. Vrouwen zijn kortom te passief volgens Peter om een eigen onderneming te kunnen leiden. Shaahidu heeft ook een lage verwachting voor vrouwen die een eigen onderneming opzetten: “*Women are not serious with learning a business because they want to get money for buying dresses and cosmetics, doing their hair. You cannot find a woman who earns money to construct a house or buy land for farming⁴⁴*”. Het wordt dus verwacht dat vrouwen geen geld uitgeven aan eerste levensbehoeften, maar aan luxe producten en diensten voor zichzelf.

Volgens Jackson moeten vrouwen altijd hun man betrekken bij het opzetten van een onderneming. Als een vrouw dit niet doet, kan dat voor problemen zorgen. Zo kan de man zijn vrouw verbieden om een eigen onderneming op te zetten. Jackson zegt: “*He (haar man) knows*

---

⁴⁰ Chad, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 10 maart, 2018.

⁴¹ Ali, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 14 maart, 2018.

⁴² Veldnotities van Sharon Chamman, *nine-day workshop*, 14 maart, 2018.

⁴³ Peter, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 24 april, 2018.

⁴⁴ Shaahidu, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 25 maart, 2018.

*that a woman is not able to run a business and fulfill their home needs*⁴⁵”. Een vrouw mag dus niet zelfstandig een onderneming opzetten, omdat er verwacht wordt dat ze niet tegelijkertijd voor het huishouden en de onderneming kan zorgen, zonder hulp van de man. Daud en Ali zeggen dat het zelfs kan leiden tot een scheiding als de vrouw haar man niet betreft en informeert over het opzetten van haar eigen onderneming. Andersom, beargumenteert Jackson, hoeft de man zijn vrouw niet te betrekken als hij een onderneming wilt starten. Het wordt vanzelfsprekend beschouwd dat een man ondernemend is en de financiële verantwoordelijkheid voor de familie draagt. De tolk vertaalt: *“For a man wanting to start a business does not depend on the opinion of a woman or a wife*⁴⁶”.

Culturele ideeën over het huwelijk in Tanzania spelen een rol bij de bovengenoemde mannelijke dominantie in ondernemerschap. Namelijk, volgens mannelijke participanten moeten vrouwen hun onderneming verlaten als ze gaan trouwen. Chad legt dit als volgt uit: *“When a woman is starting a business and she gets married, the man will come and convince her to go away*⁴⁷”. De vrouw moet verhuizen naar de stad of het dorp waar haar man vandaan komt wanneer ze getrouwd is, legt Kudo (2014, 3) uit. Daarnaast wordt de onderneming, net als haar andere bezittingen, eigendom van de man. *“If a woman is owning a business, it is always automatically used by her husband. Women are not there for making business but they are there for sweeping and preparing food*⁴⁸”, is hoe Peter het verwoordt als ik hem vraag naar algemene ideeën van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Zo kan ook microfinanciering opgeëist worden door de man. Chad zegt in een gestructureerd interview: *“When you give a loan to a woman, maybe the husband is going to take it all*⁴⁹”. Kortom, culturele ideeën over het huwelijk, mobiliteit en eigendom zorgen ervoor dat mannen een dominante positie hebben in het ondernemerschap en dat mannelijke participanten lage verwachtingen hebben voor vrouwelijke ondernemers. Hetzelfde wordt beargumenteerd door Yang en Aldrich (2014, 4).

Echter, niet alle mannelijke participanten vinden dat mannen beter zijn in het opzetten van een eigen onderneming, zoals ook in het vignet staat beschreven aan het begin van deze paragraaf. Tijdens een focusgroep gaven Jackson en Shaahidu aan dat vrouwen naast het hebben van een eigen onderneming, ook door hun man financieel worden ondersteund. Hierdoor kan de

---

⁴⁵ Jackson, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 4 april, 2018.

⁴⁶ Zie 45.

⁴⁷ Chad, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 10 maart, 2018.

⁴⁸ Peter, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 24 april, 2018.

⁴⁹ Zie 47.

vrouw financieel terugvallen op haar man als het niet goed gaat met haar onderneming. Vrouwen zouden ook succesvoller zijn in het opzetten van een eigen onderneming, omdat ze beter kunnen omgaan met geld. Volgens Michel is dit zo, omdat vrouwen meer bezig zijn met de ontwikkeling van het gezin dan mannen. Hij zegt: *“They (vrouwen) are using money in a proper way because they are always thinking about development⁵⁰”*. Volgens hem denken mannen niet aan ontwikkeling, maar zijn ze vooral bezig met het willen verdienen van geld: *“Men are not thinking about development, they are only thinking about how they can get money for consumption⁵¹”*. Shaahidu is ook van mening dat vrouwen beter met geld om kunnen gaan, maar geeft hier een ander argument voor. Volgens hem kunnen vrouwen beter met geld omgaan, omdat ze eerst toestemming moeten vragen aan hun man. Hierdoor geeft de vrouw minder snel geld uit, wat haar weerhoudt van het kopen van onnodige spullen.

4.2. Vrouwen over ondernemerschap

Femke

Uit bovenstaande informatie kan worden geconcludeerd dat de meeste mannelijke participanten van mening zijn dat mannen succesvoller zijn in het opzetten van een eigen onderneming dan vrouwen. Een aantal vrouwelijke participanten denken hier anders over. Zo zegt Liberatha: *“Most women are very serious in doing business. If they open their business, they act very seriously and they want to expand⁵²”*. Ze legt uit dat mannen sneller geld uitgeven aan luxe, terwijl vrouwen gefocust zijn op het verdienen van geld en sparen voor hun familie. Dit komt overeen met wat Ukanwa e.a. (2017, 4) zeggen over dat mannen eerder geneigd zijn geld uit te geven aan drank, tabak, gokken of aan eten buitenshuis. Monique is van mening dat vrouwen actiever zijn en zich meer focussen op de toekomst dan mannen⁵³.

Een reden die vrouwelijke participanten hiervoor noemen is dat ze beter om kunnen gaan met geld. Tijdens de focusgroep met vijf vrouwelijke ondernemers, komen ze tot de conclusie dat vrouwen meer worden vertrouwd en dat ze hierdoor ook gemakkelijker een lening kunnen krijgen en een onderneming kunnen starten⁵⁴. Restuta beargumenteert dat vrouwen banger zijn dan mannen en hierdoor een groter verantwoordelijkheidsgevoel hebben om een lening terug te

---

⁵⁰ Michel, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 13 maart, 2018.

⁵¹ Zie 50.

⁵² Liberatha, gestructureerd interview met Femke Jansen, 12 maart, 2018.

⁵³ Veldnotities van Femke Jansen, bezoek onderneming Monique, 22 februari, 2018.

⁵⁴ Veldnotities van Femke Jansen, focusgroep, 10 februari, 2018.

betalen⁵⁵. Daarnaast lijkt zorgzaamheid een factor te spelen in het omgaan met geld. Vrouwen denken volgens Restuta meer aan het gezin, zoals ook naar voren komt in hoofdstuk 3. Mannen daarentegen kunnen vertrekken met het geld en vervolgens het gezin in de steek laten. Mannen zijn volgens Restuta daarom minder betrouwbaar dan vrouwen, wat ze illustreert door te zeggen:

“He wants to get a loan and travel, go away. He doesn’t care ... even if he’s a father. He doesn’t care about his child, his wife. But as a woman I can’t do things that make my family in matatizo (problemen)⁵⁶”.

Dat de man verantwoordelijk is voor financiële aspecten van het huishouden heeft voordelen voor vrouwen die een onderneming willen starten. Zo blijkt dat vrouwen financieel worden ondersteunt door hun partner, naast dat ze een eigen inkomstenbron hebben. Tijdens mijn interview met Restuta gaf ze het voorbeeld van een vrouwelijk familielid van haar. Dit familielid had een vriend met een succesvolle onderneming. Aangezien een man financieel verantwoordelijk is voor het gezin, vroeg Restuta’s familielid elke keer een klein beetje van het geld van haar vriend. Zijn kapitaal raakte op en uiteindelijk moest hij zijn onderneming sluiten. Mannen worden als verantwoordelijk gezien voor de financiën van het gehele gezin, wat in dit voorbeeld nadelig was voor de man. Aan de andere kant kan de financiële verantwoordelijkheid van mannen gezien worden als een vangnet voor vrouwen⁵⁷.

Cephlen en Neema zijn echter van mening dat het makkelijker is voor mannen om een onderneming te starten en te leiden dan voor vrouwen, omdat mannen minder verantwoordelijkheden en taken hebben in het huishouden. Vrouwen moeten hun kinderen klaarmaken voor school en zorgen dat ze hebben gegeten, terwijl mannen direct naar hun onderneming kunnen gaan. Hierdoor is het lastiger voor vrouwen om een onderneming te leiden⁵⁸. Zoals Mueller en Dato-on (2008, 4) beargumenteren, focussen vrouwen zich op het vinden van een balans tussen werk en familie.

Hairu geeft een andere reden waarom mannen beter zijn in het leiden van een onderneming. Zij zegt: *“... men they are fighters, strong enough to fight and start their own*

---

⁵⁵ Restuta, gestructureerd interview met Femke Jansen, 2 april, 2018.

⁵⁶ Zie 55.

⁵⁷ Zie 55.

⁵⁸ Cephlen, gestructureerd interview met Femke Jansen, 12 maart, 2018.

*business. Whereas women, they are afraid*⁵⁹. Restuta geeft aan dat ze zich soms zorgen maakt over het terugbetalen van de lening en ze bang is voor de maatregelen die daarop volgen.

Culturele ideeën omtrent het huwelijk, de mobiliteit van vrouwen en eigendomsrechten hebben ook invloed op de perceptie dat mannen succesvoller zijn in het opzetten van een eigen onderneming dan vrouwen. Zoals al eerder besproken, hebben vrouwen een beperkte mobiliteit. Een mogelijk gevolg van deze beperkte mobiliteit is dat vrouwen worden verhinderd om naar verschillende markten te gaan waar producten eventueel goedkoper zijn (Porter 2011, 68). De uitspraak van Editha illustreert dit:

*“If you are making business, you can for example find stock in Kampala, in Kenya, in Dar es Salaam but also here in Mwanza. ... If you are not living together you can go very far, maybe in Kampala you can get products with a low price that you can sell here with profit. But when you are living together with a man he can advise: ‘Please, you are my wife, don’t go very far, it’s better to go nearby’*⁶⁰”.

Uit bovenstaand fragment komt naar voren dat culturele ideeën over het huwelijk vrouwen belemmeren in hun mobiliteit en de mogelijkheid om een onderneming met succes te leiden. Zo zegt Editha dat er wel succesvolle ondernemingen bestaan die door vrouwen worden geleid, maar dat deze vrouwen vaak niet getrouwd zijn. Doordat ze niet getrouwd zijn, ervaren zij meer mobiliteit.

Halima vertelt op een avond dat zij en haar verloofde van plan zijn volgend jaar te gaan trouwen. Haar verloofde woont in een grote stad waar ze heen moet verhuizen als ze getrouwd zijn. Ze vraagt zich af wat er zal gebeuren met haar onderneming. Ze denkt er liever nog niet aan⁶¹. Het verhaal van Halima laat zien dat er wordt verwacht van vrouwen dat ze naar de stad of het dorp verhuizen waar haar man woont wanneer ze trouwen. De mogelijkheid voor Halima om haar onderneming te leiden wordt belemmerd door haar toekomstige huwelijk en de normen en waarden die daarbij horen.

Ook hebben vrouwen binnen het huwelijk niet altijd de mogelijkheid om te beslissen over geldzaken, dit moet altijd in overleg met hun partner. Liberatha heeft samen met haar partner een

---

⁵⁹ Hairu, gestructureerd interview met Femke Jansen, 4 april, 2018.

⁶⁰ Editha, gestructureerd interview met Femke Jansen, 3 april, 2018.

⁶¹ Halima, informeel gesprek met Femke Jansen, 9 maart, 2018.

gedeelde bankrekening. Voordat ze geld opneemt van de rekening overlegt ze dit eerst met haar partner. Restuta legt uit dat het hierdoor moeilijker is voor vrouwen om een onderneming te starten. Vrouwen moeten namelijk aan hun man vragen of ze geld mogen uitgeven, terwijl mannen geen toestemming hoeven te vragen. Als vrouwen toch geld uitgeven zonder toestemming van hun partner, is dat volgens Restuta “*Hatari*”, wat Swahili is voor gevaarlijk. Ze vervolgt: “*He will be like a lion*⁶²”, om het gevaar uit te drukken. Het huwelijk zorgt voor belemmeringen in de mogelijkheid om een eigen onderneming te starten en op gang te houden of meer winst te maken.

Naast dat de culturele ideeën rondom het huwelijk belemmeringen kunnen opleveren in de mobiliteit en eigendomsrechten van vrouwen, levert het huwelijk niet alleen belemmeringen op. “*It builds that strong bond between a man and a woman .... Because they both contribute.*”, zegt Halima⁶³. Neema legt uit dat ze nu een “*easy life*” leidt omdat ze de kosten van het huishouden samen deelt met haar man. Ze vervolgt met dat het vertrouwen tussen hen is gegroeid⁶⁴. Volgens Hairu is het een voordeel om dat ze ervaringen en advies kan uitwisselen met haar man, die ook een onderneming leidt⁶⁵. Restuta geeft echter aan dat het hebben van een eigen inkomen ook kan leiden tot een echtscheiding. Wanneer een man om geld vraagt en hij het vervolgens niet terugbetaalt leidt dat volgens Restuta tot problemen. Als hij zich niet bemoeit met haar inkomen zal de relatie volgens haar niet kapot gaan⁶⁶.

---

⁶² Veldnotities van Femke Jansen, focusgroep, 10 februari, 2018.

⁶³ Halima, gestructureerd interview met Femke Jansen, 13 maart, 2018.

⁶⁴ Neema, gestructureerd interview met Femke Jansen, 13 maart, 2018.

⁶⁵ Hairu, gestructureerd interview met Femke Jansen, 4 april 2018.

⁶⁶ Restuta, gestructureerd interview met Femke Jansen, 2 april, 2018.

Hoofdstuk 5

Het starten van een eigen onderneming

5.1. Mannen over het starten van een eigen onderneming

Sharon

Na dertig minuten over een hobbelige zandweg te hebben gereden, komen we aan bij de onderneming van Peter. Al leunend tegen een boom aan, staat hij op ons te wachten. Peter verwelkomt ons vriendelijk in het Swahili en loopt door naar zijn agrovet onderneming om te laten zien wat hij verkoopt. Aan de binnenkant van de houten deur van zijn onderneming staat met witte letters geschreven: “Duka la pemebejeo za kilimo”, wat “winkel voor landbouw” betekent. Er zijn ook wat A4-tjes met informatie over verschillende zaden op de deur geplakt. Peter nodigt ons uit om binnen te komen. Hij haalt verschillende zaden van tomaten, watermeloenen en pompoenen tevoorschijn. Alhoewel het maar een kleine ruimte is, lijkt de voorraad groots. De onderneming staat vol met kleine zakjes en blikken waar onder andere zaden en pesticiden in zitten. Op de grond liggen grote zakken met mest.

Links van de agrovet onderneming bevindt zich een tweede ruimte. We nemen daar plaats op donkerblauwe plastic stoelen. Aan de muur hangt een spiegel met gekleurde knipperende lampjes. De rest van de muren zijn kaal, grijs en van steen. Peter legt uit dat dit zijn kapperszaak is, een tweede onderneming waarmee hij inkomen genereert. Het valt me dan op dat er in een hoek van de ruimte een stekkerdoos ligt met een aantal telefoonopladers en telefoons. De mensen in het dorp betalen Peter om hun telefoon op te laden, want niet iedereen in het dorp heeft toegang tot elektriciteit⁶⁷.

In het bovenstaande fragment is een bezoek aan de onderneming van Peter beschreven, één van de mannelijke participanten van dit onderzoek. Na genderrollen en gedragsregels te hebben beschreven rondom ondernemerschap, bekijken we in dit hoofdstuk hoe het leiden van een eigen onderneming er in de praktijk uit ziet en hoe ondernemers dit ervaren.

De mannelijke ondernemers zijn vrijwel zeven dagen per week met inkomsten genererende activiteiten bezig. Deze activiteiten verschillen per onderneming, zo houden Zack, Daud en Manny zich bezig met het maken van meubels, deuren en ramen, leiden Ronald en Edward hun kapperszaak en registreert Shaahidu simkaarten. Deze activiteiten met betrekking tot de onderneming zijn echter voor de meeste participanten niet de enige inkomsten genererende activiteiten. Zo werken verschillende participanten met *M-pesa*⁶⁸, heeft Peter een kapperszaak

---

⁶⁷ Veldnotities van Sharon Chamman, bezoek onderneming Peter, 7 februari, 2018.

⁶⁸ *M-pesa* is een betaalsysteem via je mobiele telefoon.

naast zijn onderneming in landbouwproducten en is Shaahidu naast eigenaar van een cosmeticawinkel ook fotograaf. Een aantal participanten werken daarnaast op het land en houden vee. Shaahidu houdt bijvoorbeeld kippen en Peter verbouwt pompoenen, watermeloenen en katoen. Kortom, mannelijke participanten ondernemen verschillende inkomsten genererende activiteiten. Dit is te verklaren, omdat het te onzeker is voor mannelijke ondernemers om afhankelijk te zijn van één bron van inkomsten. Zo gaven Daud en Zack aan dat het succes van hun ondernemingen seizoensgebonden is. Dit heeft te maken met de landbouw. Veel participanten hebben hun onderneming in dorpen op het platteland. Als boeren, en hun potentiële klanten, nog niet hebben geoogst, hebben zij nog geen geld om uit te geven⁶⁹. Het seizoen bepaalt dus hoeveel inkomsten er binnenkomen via de ondernemingen van de participanten. Ook geeft Daud aan dat in januari het schoolgeld van de kinderen moet worden betaald, waardoor in deze maand ook bijna niets wordt verkocht⁷⁰. Kortom, door seizoensgebondenheid is het voor mannelijke participanten te risicovol om maar één bron van inkomsten te hebben.

De voornaamste reden van mannelijke ondernemers om een kleine lening aan te gaan is logischerwijs het verkrijgen van kapitaal. In eerste instantie willen ze dit kapitaal gebruiken voor het starten van een eigen onderneming, vaak komt dit voort uit een gebrek aan werkgelegenheid. Zo legt Ali uit dat hij na zijn school geen baan kon vinden, waardoor hij genoodzaakt was een eigen onderneming op te starten⁷¹. Vervolgens willen mannelijke participanten met behulp van deze onderneming weer nieuw kapitaal genereren. Dit vermogen verwachten een aantal participanten te investeren in het verbeteren van hun levensstandaarden. Zo hoopt Shaahidu ooit een eigen huis te kunnen bouwen, Daud om nieuwe meubels te kopen en geeft Jackson aan dat hij drie maaltijden per dag hoopte te eten. Dit is hem dan ook gelukt: “*After starting the shop, we can get three meals a day. Breakfast, lunch, and dinner, comfortably*”⁷². Voordat hij een onderneming had, at hij soms slechts één maaltijd per dag.

Naast het kunnen betalen van drie maaltijden per dag, zijn er nog meer positieve effecten die mannelijke participanten ervaren door het starten van een onderneming. Twee mannelijke participanten, Manny en Daud, betalen het schoolgeld van een familielid sinds ze een eigen onderneming hebben gestart. Manny doet dit voor zijn zoon, Daud voor zijn jongere broer. Ook

---

⁶⁹ Veldnotities van Sharon Chamman, focusgroep, 20 februari, 2018.

⁷⁰ Daud, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 10 april, 2018.

⁷¹ Ali, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 14 maart, 2018.

⁷² Jackson, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 4 april, 2018.

geeft Daud aan dat hij een groter huis heeft kunnen huren sinds hij een onderneming heeft. De tolk vertaalt voor mij: *“Before, he was renting a house with only one room, now he rents a house with two rooms⁷³”*. Voor dit huis heeft hij ook al nieuwe meubels kunnen kopen. Het opzetten van een onderneming met behulp van microfinanciering kan dus onder andere zorgen voor het verbeteren van onderwijs, door het betalen van schoolgeld, voor het verbeteren van voedsel, door drie maaltijden per dag te kunnen betalen, en voor het verbeteren van onderdak, door grotere huizen te kunnen huren. Dit komt overeen met wat Bakhtiari (2006, 69), Mahmuda e.a. (2014, 253) en Chowdbury (2009, 8) zeggen over de positieve effecten van microfinanciering.

Manny, Zack, Daud, Chad en Shaahidu geven daarnaast aan dat ze meer respect en positieve reacties krijgen sinds ze een eigen onderneming zijn begonnen. Daud legt uit in een gestructureerd interview: *“Now I am being trusted by customers. They come to me and give me an order, when I complete it I get more respect⁷⁴”*. In dit geval krijgt Daud meer respect, omdat hij doet wat zijn klanten van hem vragen. Shaahidu legt ook uit dat het voldoen aan de behoeften van de klant leidt tot meer respect. De tolk vertaalt:

“Respect starts with his customers because the needs of the customer are available in his shop. Now, when the customer needs cosmetics or extensions, they do not have to travel far. They are not using a lot of time, travelling to find the material, they can just get it here. That is what respect starts with⁷⁵”.

Respect blijkt ook een positief effect te zijn van het opzetten van een eigen onderneming met microfinanciering voor mannelijke ondernemers.

Een aantal ondernemers, zoals Chad, Michel en Ali, hebben al een aantal jaar een onderneming. Zij hebben in de tussentijd de mogelijkheid gekregen tot het starten van een nieuw filiaal of een tweede onderneming. Chad heeft bijvoorbeeld een *bodaboda*⁷⁶-service opgezet naast zijn *homeneeds*⁷⁷ winkel en Ali heeft een nieuw filiaal geopend in het verkopen van tweedehands kleding in een andere stad. Een aantal van de minder ervaren ondernemers, die nog maar een paar maanden hun onderneming hebben, hebben hun onderneming ook al kunnen

---

⁷³ Daud, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 10 april, 2018.

⁷⁴ Zie 73.

⁷⁵ Shaahidu, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 25 maart, 2018.

⁷⁶ Een *bodaboda*-service is een taxi-onderneming die gebruikt maakt van motoren.

⁷⁷ Een *homeneeds* winkel is een winkel voor huishoudelijke benodigdheden.

uitbreiden. Zo hebben Daud en Shaahidu een aantal werknemers aangenomen. Het kunnen uitbreiden van een onderneming is ook een mogelijkheid van het ondernemerschap en microfinanciering. Daarnaast heeft Michel een tijdje de mogelijkheid gehad om in Nederland te werken voor Stichting Sengerema⁷⁸.

Uit bovenstaande informatie kan worden geconcludeerd dat mannen veel mogelijkheden hebben door het opstarten van een eigen onderneming met behulp van microfinanciering. Levensstandaarden, zoals voeding, onderwijs en onderdak, zijn verbeterd voor de mannelijke participanten en een aantal hebben ook hun onderneming kunnen uitbreiden. Ook ontvangen een aantal ondernemers meer respect. Uit de bovenstaande hoofdstukken van deze thesis kan geconcludeerd worden dat mannen een dominante positie hebben in de samenleving met veel *agency*. De bovengenoemde mogelijkheden kunnen dan ook een gevolg zijn van deze *agency*. We zien ook dat de levensstandaarden van de mannelijke ondernemers verbeteren. Dit kan een gevolg zijn van *empowerment*, wat door het opzetten van een onderneming met behulp van microfinanciering in gang kan worden gezet.

De mannelijke participanten gaven echter ook aan dat er ook obstakels zijn. Veel participanten krijgen naast positieve reacties en respect, ook negatieve reacties van mensen om hen heen. Ali en Peter leggen uit dat er volgens hen veel jaloezie speelt tussen families en daarom succes niet iedereen wordt gegund. Ook Shaahidu vertelt dat mensen om hem heen negatief reageren op het feit dat hij een eigen onderneming heeft opgestart. Ze vinden het raar dat een man op zo'n jonge leeftijd al een eigen onderneming kan starten, dit gaven Ronald en Edward ook aan. Hij legt uit dat er mensen zijn die denken dat hij bij de '*Free Masons*' hoort, wat gekoppeld wordt aan geld van de duivel krijgen. Het succesvol worden met het opzetten van een eigen onderneming met behulp van microfinanciering zorgt dus niet alleen voor positieve reacties, maar roept ook vragen op bij familie, vrienden en buurtbewoners.

Een ander obstakel dat werd genoemd door de mannelijke ondernemers is het terugbetalen van microfinanciering. De lening moet volgens een aantal participanten te snel worden terugbetaald. Zo zegt Daud dat het jammer is dat hij niet meer geld heeft om te investeren in zijn onderneming en zegt Jackson dat het zou helpen als er een rustperiode tussen het ontvangen van microfinanciering en het terugbetalen zou zitten. Tijdens het gestructureerde interview met Jackson legt de tolk uit: "*They (de ondernemers) get the microfinance in April then*

---

⁷⁸ Michel, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 13 maart, 2018.

*in May they are supposed to start paying back*⁷⁹”. Kortom, het terugbetalen van microfinanciering is een obstakel voor investeringen en de groei van de ondernemingen, wat ook Field e.a. (2013, 2197-98) beargumenteren.

Ondanks de bovengenoemde obstakels, geven mannelijke participanten aan dat ze tevreden zijn met de mogelijkheid die ze hebben gekregen om een onderneming op te starten. Michel zegt in een gestructureerd interview:

*“I feel as a human being. Because everything I need for my life, I get it. I met a lot of opportunities because of the program of the Sengerema Foundation. It increases my capacity of learning. I learn new things every day from the program*⁸⁰”.

Deze illustratie geldt voor meerdere mannelijke participanten, die allemaal op de eerste plek dankbaar waren voor de mogelijkheid die ze hebben gekregen van Stichting Sengerema.

5.2. Vrouwen over het starten van een eigen onderneming

Femke

Mary begroet ons hartelijk. We zien dat er verschillende schoenen voor de winkel staan en we besluiten ook onze schoenen uit te doen. We mogen plaatsnemen op de bank die in de winkel staat. In de winkel is Regina bezig met het haar van een klant. Regina helpt Mary soms in de winkel. Er zit een klant voorovergebogen in de stoel. Er worden lange extensions in het haar geknoopt. Naast de bank staat een naaimachine en aan de muren hangen veel posters met daarop foto's van verschillende stijlen kapsels. Bij de foto's staan teksten als: 'Your style, your dignity', 'One weave no limits' en 'Keeping her beautiful'. Tegenover de ingang hangen twee houten kasten aan de muur met daarin haarproducten en extensions. Ook hangen er zakjes met corrigerend ondergoed van het merk 'Diana Rose' en verkoopt ze goudkleurige oorbellen en elastiekjes voor het haar.

Mary vertelt dat ze waarschijnlijk nog wel drie uur bezig is met het haar van deze klant. Als ze in haar eentje is kan het in totaal wel zes uur duren. Ze gebaart dat ik het ook moet proberen. Ik doe een poging om de extensions in het haar van de klant te draaien en te knopen, maar het blijkt moeilijker dan het lijkt. Eerst selecteert ze met een tandenstoker een klein plukje

---

⁷⁹ Jackson, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 4 april, 2018.

⁸⁰ Michel, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 13 maart, 2018.

haar. Vervolgens houdt ze het plukje haar tussen duim en wijsvinger en dicht tegen het hoofd aan, terwijl ze de extension eromheen draait en vervolgens een knoopje legt. Ik doe een poging maar het lijkt niet op het werk van Mary. Ze vertelt dat ze er zelf twee weken over heeft gedaan om dit te leren⁸¹.

Mary is één van de tien vrouwelijke ondernemers die tijdens het onderzoek zijn bezocht. Ze is haar onderneming zo'n negen maanden geleden begonnen en ze vertelt me dat haar onderneming goed loopt. Ze heeft plezier in haar werk en houdt ervan om unieke kapsels te creëren. Vijf van de bezochte ondernemingen die vrouwen leiden zijn kledingwinkels. Daarnaast zijn restaurants en *hairdressing salons* ook populair onder de vrouwelijke participanten. Zowel de getrouwde als ongetrouwde vrouwen zijn veel bezig met het huishouden, naast het leiden van hun onderneming. De ondernemingen zijn zo'n zes tot zeven dagen per week geopend.

In het veld bleek al snel dat de beweegreden voor het aanvragen van microfinanciering, voor de meeste vrouwelijke ondernemers, het verkrijgen van kapitaal is, om een onderneming te starten. Een aantal van de ondernemers had niet genoeg geld om een onderneming te starten of had het kapitaal nodig om hun onderneming te kunnen uitbreiden. Voor Restuta is het verkrijgen van geld al langer een probleem. Haar familie had geen geld om haar naar school te sturen. Nu grijpt ze elke kans die ze krijgt, als ze maar geld kan verdienen waarmee ze haar dromen kan verwezenlijken, legt ze uit⁸². Doordat ze weinig onderwijs heeft gehad, was het openen van een eigen onderneming één van de weinige opties voor haar.

Met het inkomen wat men door de onderneming genereert verwachten de vrouwelijke ondernemers hun levensstandaard te verbeteren en zichzelf te kunnen voorzien van basisbehoeften. Hiermee wordt onder andere bedoeld: kinderen naar een goede school sturen, zorgen voor voldoende eten en het betalen van de huur. Voor Editha, een ondernemer die nu vier maanden een kledingwinkel leidt, is dit grotendeels al gelukt. Zo vertaalt de tolk: “[S]he is able to pay rent monthly... she already managed to buy a bed, mattresses, utensils for cooking but also to buy food for herself and her child⁸³”. Daarnaast proberen verschillende vrouwen geld te sparen of helpen ze andere familieleden. Restuta is in 2011 samen met haar moeder begonnen met het bouwen van een huis, maar het is nog niet af. Restuta hoopt dat ze het huis van haar

---

⁸¹ Veldnotities van Femke Jansen, bezoek onderneming Mary, 27 februari, 2018.

⁸² Restuta, gestructureerd interview met Femke Jansen, 2 april, 2018.

⁸³ Editha, gestructureerd interview met Femke Jansen, 3 april, 2018.

moeder in de toekomst kan helpen afmaken en kan voorzien van elektriciteit. Pas daarna wil ze beginnen met het bouwen van haar eigen huis om, zoals ze zelf zegt, zich voor te bereiden op haar toekomst. Halima helpt bijvoorbeeld haar moeder met het betalen van het schoolgeld voor haar broertje en zusjes. Liberatha en Neema hebben ervoor gezorgd dat hun kinderen naar een betere school toe kunnen. Vrouwen dragen op deze manier bij aan de financiële situatie van hun gezin. Dit is in overeenstemming met Cheston en Kuhn (2002, 8-9) die stellen dat wanneer vrouwen microfinanciering ontvangen dit het gehele gezin ten goede komt.

Een andere reden voor het aanvragen van microfinanciering is om onafhankelijk te worden van anderen. Cephlen vertelt over de periode voordat ze haar eigen onderneming begon: *“That time I was younger. I had no job and I was living at home⁸⁴”*. Voor haar was dit een reden om een eigen onderneming te willen starten, zodat ze onafhankelijk kon worden. Wat naar voren komt is dat ze een inkomen wil hebben zodat ze zelf uitgaven kan doen, zonder dit eerst te hoeven overleggen met haar partner. Als het echter om grote bedragen gaat doet ze dat wel. Veronica en Editha zijn onafhankelijk, ze wonen op zichzelf en zeggen dat ze niet afhankelijk zijn van hun ouders. Voor alleenstaande vrouwen met kinderen blijkt het aanvragen van microfinanciering meer een noodzaak, zodat ze kunnen zorgen voor hun kinderen en zichzelf. Zo vertelt Restuta, een alleenstaande moeder, dat ze geen kapitaal had maar wel zwanger was. *“What should I do? ... I have a child in my stomach, she will need things from me. That is why I took the form and I filled it in⁸⁵”*. Doordat ze geen werk en geen kapitaal had, met een baby op komst, heeft ze zich aangemeld bij Stichting Sengerema.

Eén van de mogelijkheden die vrouwen nu hebben is dat ze zelf kunnen zorgen voor basisbehoeften en soms medische kosten kunnen betalen, waar dit voorheen niet mogelijk was en men moest steunen op anderen. Dit kan als *empowerment* worden beschouwd omdat men nu bepaalde levens keuzes kan maken waar dit eerder niet mogelijk was (Kabeer 1999, 436-37). *Empowerment* wordt ook wel in verband gebracht met meer zelfvertrouwen (Kato en Kratzer 2013, 35). Neema vertelt dat ze voor het starten van haar onderneming dacht: *“I cannot do anything”*. Het starten van haar eigen onderneming heeft als gevolg gehad dat ze nu inziet: *“I can do more in life⁸⁶”*. Winifrida vertelt, als we bij haar *hoteli* zitten, dat ze zichzelf nu mooier vindt dan voordat ze haar onderneming begon. Ze zegt dat dit komt omdat ze nu meer geld heeft om

---

⁸⁴ Cephlen, gestructureerd interview met Femke Jansen, 12 maart, 2018.

⁸⁵ Restuta, gestructureerd interview met Femke Jansen, 2 april, 2018.

⁸⁶ Neema, gestructureerd interview met Femke Jansen, 13 maart, 2018.

make-up producten te kopen en zich zo mooier kan maken⁸⁷. Dit laat zien dat het starten van een onderneming positieve effecten kan hebben op het zelfbeeld van vrouwen.

Een aantal ondernemers hebben hun onderneming kunnen uitbreiden of een nieuw filiaal geopend. Naast haar kledingwinkel heeft Liberatha nu ook een gordijnenwinkel en verbouwt ze producten op het land. Ook Winifrida heeft naast haar restaurant een winkel in *home needs* kunnen openen. Verder hebben een aantal ondernemers, zoals Cephlen, Liberatha en Levina, een werknemer of werknemers in dienst genomen. Een aantal vrouwen hebben naast hun eigen onderneming ook andere inkomsten genererende activiteiten. Editha heeft in haar kledingwinkel een naaimachine staan om kleding te repareren en werkt daarnaast met *M-pesa*. Ook Mary heeft in haar haarsalon een naaimachine staan waarmee ze kleding maakt, Levina verkoopt in haar salon slippers die haar man maakt. Deze vrouwelijke participanten ondernemen nevenactiviteiten om een hoger of stabielere inkomen te genereren. Zo geven de vrouwen met een kledingwinkel aan dat de verkoop van kleding sterk seizoensgebonden is. Wanneer de boeren in de omgeving niet oogsten, besteden ze geen geld in de winkels van de vrouwen. Restuta is om deze reden een restaurant begonnen en komt nauwelijks nog in haar kledingwinkel.

Vrouwen ontvangen door het starten en leiden van een onderneming positieve reacties. Deze reacties ontvangen ze voornamelijk van mensen dicht om hen heen. Er blijkt meer respect te zijn voor de ondernemers. Zo geeft Hairu aan dat mensen naar haar toe komen voor advies over het leiden van een onderneming⁸⁸. Restuta zegt dat haar ex-man weer contact met haar heeft opgenomen en haar respecteert. Als antwoord op de vraag hoe ze merkt dat ze meer gerespecteerd wordt, zegt ze:

“I’m respected because in our society women who have their own business... they must be respected because a lot of women they use their money for makeup, going to the club and for other things which are not important. They use their money for spending. But up to now I have saved money to pay the rent and to build my own house⁸⁹”.

---

⁸⁷ Veldnotities van Femke Jansen, bezoek onderneming Winifrida, 13 februari, 2018.

⁸⁸ Veldnotities van Femke Jansen, focusgroep, 10 februari, 2018.

⁸⁹ Restuta, gestructureerd interview met Femke Jansen, 2 april, 2018.

Het met respect behandeld worden is één van de aspecten die Peet en Hartwick (2009, 1) noemen voor de definitie van ontwikkeling. Het leiden van een onderneming kan dus positieve gevolgen hebben voor het zelfvertrouwen van vrouwen

Ondanks de bovengenoemde mogelijkheden die vrouwelijke ondernemers ervaren, zijn er ook veel obstakels voor hen. Zo blijkt de man veel invloed te hebben of betrokken te zijn bij de onderneming van hun vrouw. Dit komt naar voren in het volgende fragment.

Voor de onderneming van Liberatha's tweedehandskledingwinkel staat een groot bord met de naam van de onderneming. Op het bord staat met grote letters geschreven: 'Nelly Quality', ze legt uit dat Nelly de naam van haar man is. Ik vraag waarom haar eigen naam niet op het bord staat. Ze antwoordt dat dat zo hoort, de man is het hoofd van de familie⁹⁰.

In het bovenstaande fragment zie je hoe de dominante positie van de man in de Tanzaniaanse samenleving invloed heeft op hoe een vrouw haar onderneming leidt. Liberatha leidt een onderneming in tweedehandskleding, terwijl de naam van de partner tevens de naam van de winkel is. Daarnaast is zij degene die microfinanciering heeft ontvangen, maar leidt ze de onderneming nu samen met haar partner. Een ander voorbeeld waar dit naar voren komt, is bij de bezoeken aan Hairu. Bij elk bezoek dat ik haar onderneming breng is het opvallend dat ook haar man even langskomt. Wanneer de tolk en ik op weg zijn naar de onderneming van Hairu, vertelt hij me dat haar voorraad steeds kleiner wordt en hij vermoedt dat haar man geld van haar afneemt. Tijdens een gestructureerd interview blijkt dit ook het geval te zijn⁹¹. In de literatuur wordt dit aangegeven als een veel voorkomend probleem waarbij mannen de besluitvorming over het inkomen van vrouwen domineren (Geleta 2014, 419). Vrouwen zijn dus niet altijd in controle over hun eigen verdiende geld.

Een ander obstakel is dat er in de eerste maand al moet worden terugbetaald. Dit vinden veel participanten te snel. Zo zegt Hairu dat het beter is dat er in de eerste twee à drie maanden niet wordt terugbetaald, zodat men eerst kan zien hoe succesvol of niet succesvol een onderneming is⁹². Restuta geeft aan dat ze moeilijk haar winkel kan uitbreiden omdat ze moet

---

⁹⁰ Veldnotities van Femke Jansen, bezoek onderneming Liberatha, 27 maart, 2018.

⁹¹ Hairu, gestructureerd interview met Femke Jansen, 4 april, 2018.

⁹² Zie 91.

terugbetalen en verder geen eigen kapitaal heeft om dit te doen⁹³.

De negatieve reacties die de ondernemers krijgen van mensen om hen heen vormen soms ook een obstakel. Deze negatieve reacties kunnen een belemmering voor vrouwen zijn om te starten met de aanvraag van microfinanciering. Voor Neema resulteerde de negatieve reacties in het feit dat ze twee weken niet mee heeft gedaan aan het programma van Stichting Sengerema⁹⁴. Ook Monique kreeg negatieve reacties, zo zeiden mensen: “*Let us see if she is able to manage*”⁹⁵. Zowel Monique als Cephlen geven aan dat mensen dit tegen hen zeiden omdat het vaak niet lukt om een succesvolle onderneming te starten en men achterblijft met een schuld. Verder speelt ook jaloezie een rol, er kwam naar voren dat deze negatieve reacties vooral van andere vrouwen kwamen die jaloers waren op het succes van de vrouwelijke ondernemers.

Zoals in hoofdstuk 3 is beschreven worden vrouwen vaak in verband gebracht met zorgzaamheid. De zorgzame rol die vrouwen innemen in de samenleving kan als een obstakel worden gezien. Zo heeft Hairu een baby van een paar maanden oud. De zorg voor haar baby, zoals het geven van borstvoeding, is de reden dat ze al twee maanden niet naar de grote stad is geweest om nieuwe voorraad te kopen⁹⁶. Haar rol als moeder belemmert haar in haar mobiliteit en in het leiden van haar onderneming. Dit komt ook naar voren tijdens de *nine-day workshop*. Op de tweede dag van de *nine-day workshop* blijken zes mensen niet aanwezig te zijn. Het blijkt dat één van de vrouwen er niet is omdat haar kind ziek is⁹⁷. Hierdoor heeft ze een dag van de training gemist. Levina heeft twee kinderen en leidt een *hairdressing* salon. Ze heeft geen *caretaker* thuis en haar paar maanden oude baby is daarom bij haar in de winkel. Tijdens elk bezoek is Levina bezig met het geven van borstvoeding aan haar baby. Daarnaast is het opvallend dat ze de focusgroep mist en te laat of niet komt opdagen voor een afspraak. De rol van het moederschap kan belemmeringen opleveren voor het leiden van een onderneming voor een vrouw.

---

⁹³ Restuta, gestructureerd interview met Femke Jansen, 2 april, 2018.

⁹⁴ Neema, gestructureerd interview met Femke Jansen, 13 maart, 2018.

⁹⁵ Veldnotities van Femke Jansen, bezoek onderneming Monique, 22 februari, 2018.

⁹⁶ Hairu, gestructureerd interview met Femke Jansen, 4 april, 2018.

⁹⁷ Veldnotities van Femke Jansen, *nine-day workshop*, 6 maart, 2018.

Hoofdstuk 6

Verandering genderrollen en gedragsregels

6.1. Mannen over verandering genderrollen en gedragsregels

“I think we are equal⁹⁸”.

~ Chad

Uit het veldwerk is gebleken dat mannelijke participanten zich bezighouden met gendervraagstukken. Zo beargumenteert Chad dat er nog veel problemen zijn die betrekking hebben op gender: *“The big problem in the world concerns gender. So, it is necessary for people to research the problem so that all issues can be solved⁹⁹”*. Deze quote was een antwoord op de vraag van wat hij van dit onderzoek vindt.

Verschillende participanten, zoals Daud, Jackson en Ali, beargumenteren dat er een verandering is in genderrollen en gedragsregels. Ze zeggen dat vrouwen steeds vaker een eigen onderneming leiden en dat dit steeds vaker geaccepteerd wordt. Ali verklaart dit door te zeggen:

“In our culture, the woman is staying at home. To take care of their children, prepare everything at home but not to start a business. Now, a lot of people get education and the situation is changing¹⁰⁰”.

Voorheen werden vrouwen gezien als simpelweg verzorgers van het huishouden, nu wordt het steeds meer geaccepteerd dat ze een eigen onderneming opzetten. Dit wordt ook geïllustreerd door het feit dat Michel en Ali beiden een tweede filiaal hebben geopend, die worden geleid door hun vrouwen. Peter geeft aan dat mannen en vrouwen elkaar moeten helpen, omdat mannen niet alleen voor alle verantwoordelijkheden kunnen zorgen. Peter is van mening: *“You cannot depend on a man to fulfill all requirements of the household, so even women have to start thinking about how to start their business and be serious about it, even if she is married¹⁰¹”*. Kortom, het wordt verwacht van vrouwen dat ze financieel bijdragen aan het gezin, door mannelijke participanten. Ook Jackson geeft aan dat er een verandering plaatsvindt:

“There are a lot of changes in the community. Before, a woman was described as for pleasure

---

⁹⁸ Chad, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 10 maart, 2018.

⁹⁹ Zie 98.

¹⁰⁰ Ali, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 14 maart, 2018.

¹⁰¹ Peter, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 24 april, 2018.

and only to be married, and for cooking. Now, there are no separate descriptions of the roles of men and the roles of women, now they are helping each other¹⁰²”.

Jackson zegt dat er voorheen aparte rollen voor mannen en vrouwen bestonden, maar dat deze niet meer relevant zijn, omdat mannen en vrouwen verwacht worden elkaar te helpen. Hij nuanceert dit echter door later in het interview te zeggen: *“Even though men and women are helping each other, there are still some activities and decisions that can only be done by men, and some activities can only be done by women”*. Belangrijke beslissingen worden nog steeds gemaakt door mannen en vrouwen zorgen primair voor het huishouden.

Hoewel er nog bepaalde ideeën bestaan over een aparte rolverdeling tussen mannen en vrouwen, lijkt er door de komst van microfinanciering een verandering te komen in genderrollen en gedragsregels. Deze verandering betreft voornamelijk het feit dat het steeds meer geaccepteerd wordt dat vrouwen helpen met de financiële verantwoordelijkheden van het huishouden.

6.2. Vrouwen over verandering genderrollen en gedragsregels

Femke

“Why does he take me as a tool of pleasure? (lacht) ... Men now don't come to me and ask me foolish things. They come to me and ask about business things. That is why I see now, I'm respected¹⁰³”.

~Restuta

Verschillende vrouwelijke participanten geven aan dat er een verandering plaatsvindt in de genderrollen en gedragsregels. Uit bovenstaand citaat van Restuta komt naar voren dat mannen voorheen naar haar toe kwamen voor genot. Sinds ze een eigen onderneming heeft, komen mannen naar haar toe voor serieuze onderwerpen gerelateerd aan het leiden van een onderneming. Ze ervaart meer respect en accepteert het gedrag wat mannen voorheen vertoonden niet meer. Het laat zien dat door het hebben van een onderneming, genderstereotypen kunnen veranderen. Editha zegt dat zowel mannen als vrouwen *“fighters”* zijn, terwijl deze eigenschap vaak uitsluitend wordt toegeschreven aan mannelijkheid. Ze legt uit dat zowel mannen als vrouwen hard werken om een onderneming te openen en te leiden. De vrouwelijke trainers

---

¹⁰² Jackson, gestructureerd interview met Sharon Chamman, 4 april, 2018.

¹⁰³ Restuta, gestructureerd interview met Femke Jansen, 2 april, 2018.

tijdens de *nine-day workshop* vertonen opvallend veel zelfvertrouwen en bleken ondernemend te zijn, zo namen ze het initiatief om voor de klas te staan en in het Swahili de Engelse uitleg te vertalen¹⁰⁴.

Het stereotype dat vrouwen alleen verantwoordelijk zijn voor het huishouden wordt uitgedaagd doordat steeds meer vrouwen een onderneming starten. Daarnaast wordt het steeds normaler dat vrouwen deze stap zetten. Neema zegt dat het niet meer mogelijk is dat mannen alleen voor het inkomen zorgen. De reden die ze geeft is dat het leven duurder is geworden, waardoor vrouwen ook moeten werken, om de lasten te delen. Hieruit blijkt dat er steeds meer aspecten van *agency* worden gekoppeld aan vrouwen, maar ook dat vrouwen financieel moeten bijdragen in economisch moeilijke tijden (Schuler 2009, 4). Deels vindt deze verandering plaats vanuit een bepaalde noodzaak. Halima zegt echter dat mannen nog in bepaalde genderstereotypen geloven. “*Men they believe they are the only one, the last to make a decision in the house, they still have those ideas. But now it is changing. Slowly*¹⁰⁵”. De positie van mannen en vrouwen in de samenleving lijkt langzaam te veranderen zoals Halima stelt. Zo zijn er aspecten van *empowerment* te herkennen bij vrouwen. Het ontvangen van microfinanciering en het starten van een eigen onderneming kunnen leiden tot een betere positie van vrouwen. Verschillende vrouwelijke participanten geven aan dat ze zichzelf kunnen voorzien van basisbehoeftes en hun levensstandaard hebben verbeterd. Daarnaast is het zelfbeeld van verschillende vrouwen verbeterd en ontvangen ze meer respect. Ook wordt het normaler dat vrouwen een onderneming leiden.

Toch blijven er belemmeringen voor vrouwen door bepaalde genderrollen en gedragsregels gerelateerd aan bijvoorbeeld mobiliteit en de zorgzame rol die vrouwen hebben. Over het algemeen zorgen de vrouwen voor het huishouden en de kinderen. In de interactie met de ondernemers kwam naar voren dat deze rolverdeling niet of nauwelijks verandert. Vaak krijgen de participanten er een taak bij en wordt het als ‘normaal’ gezien dat vrouwen huishoudelijke taken vervullen en hierbij geen hulp krijgen van hun partner. Echter, zien vrouwen dit niet altijd als een probleem. Halima’s antwoord op de vraag of het moeilijk is de rollen als vrouw te combineren met een onderneming, luidt: “*It’s is not difficult, if you have the right mindset. You have to think; I am a mother, I am a wife and I have a business. So you plan time*

---

¹⁰⁴ Veldnotities van Femke Jansen, *nine-day workshop*, 5-14 maart, 2018.

¹⁰⁵ Halima, gestructureerd interview met Femke Jansen, 13 maart, 2018.

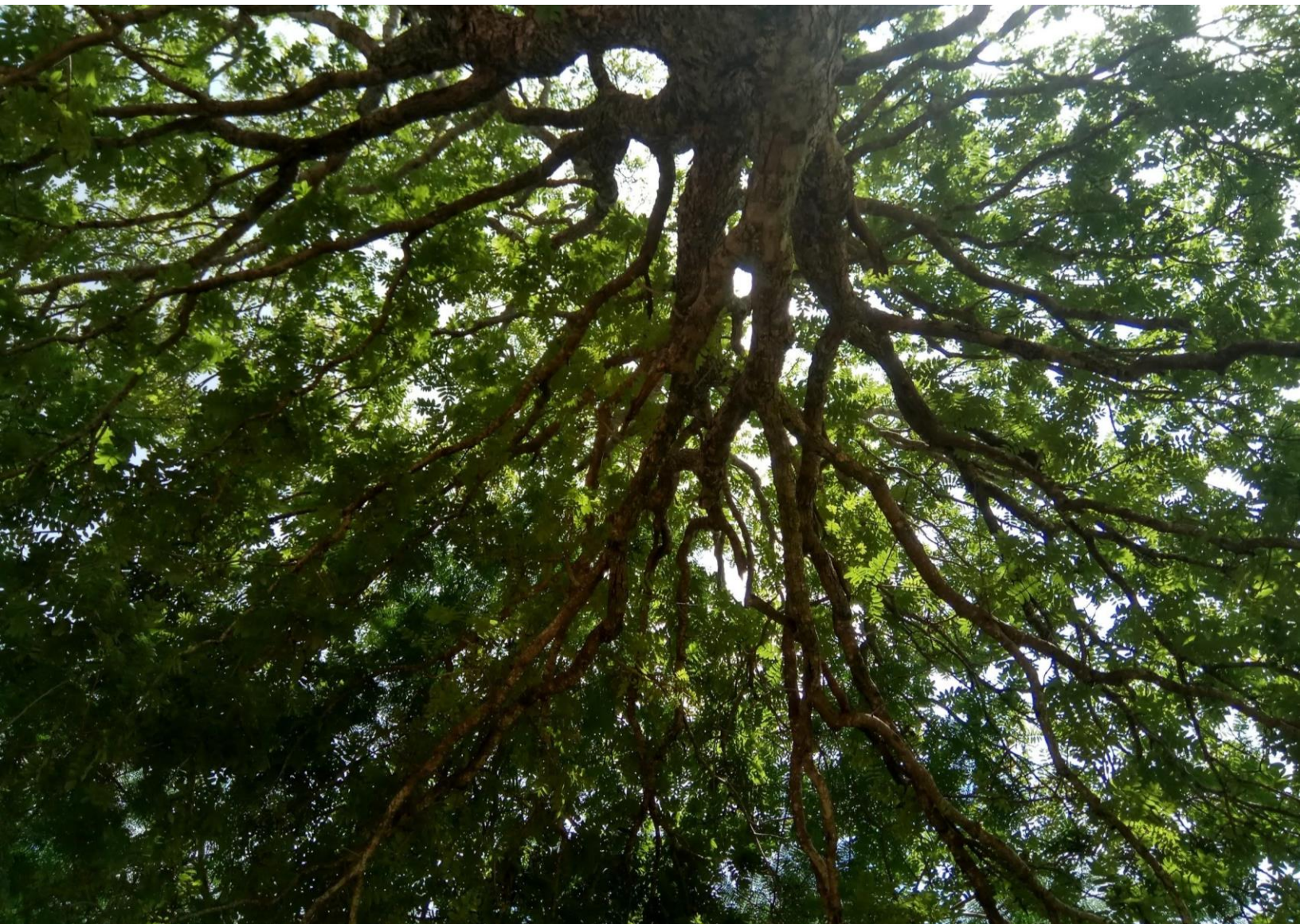
for being a wife, a mother and for your business. ... You have to give time for each role you have. So, it's just a mindset¹⁰⁶".

---

¹⁰⁶ Halima, gestructureerd interview met Femke Jansen, 13 maart, 2018.

Hoofdstuk 7

Conclusie

Aan het einde van het veldwerk in Tanzania hadden we verschillende data verzameld. We hebben niet alleen informatie verzameld over genderrollen en gedragsregels in het algemeen, maar ook met betrekking tot het ondernemerschap. Daarnaast hebben we veel tijd bij de ondernemingen van de participanten doorgebracht. We hebben hierdoor inzichten verkregen in het dagelijkse leven van hen en gezien hoe genderrollen en gedragsregels in de praktijk tot uiting komen. Aan de hand van al deze informatie kunnen we een antwoord geven op onze hoofdvraag:

“Hoe heeft het opzetten van een eigen onderneming met behulp van microfinanciering invloed op genderrollen en gedragsregels in de regio Mwanza, Tanzania?”

Het antwoord op deze hoofdvraag presenteren we in onderstaande paragrafen, die corresponderen met de empirische hoofdstukken. We brengen in onderstaande paragrafen de data van mannelijke en vrouwelijke participanten bij elkaar, samen met de theorie die aan het begin van deze thesis is besproken. In paragraaf 7.1. voegen we genderrollen en gedragsregels, zoals besproken in hoofdstuk 3 en 4, samen. In 7.2. zien we hoe deze genderrollen en gedragsregels in de praktijk tot uiting komen bij het starten en leiden van een onderneming. Ten slotte, in 7.3., komt de verandering van genderrollen en gedragsregels naar voren, waarna een antwoord op de hoofdvraag wordt geformuleerd.

7.1. Genderrollen en gedragsregels

Tijdens het onderzoek hebben we ons gefocust op hoe mannelijke en vrouwelijke participanten genderrollen en gedragsregels definiëren. Genderrollen en gedragsregels zijn sociale vaardigheden, capaciteiten en manieren van doen die gezien worden als gepast binnen de samenleving (Mascia-Lee en Black 2016, xii; Mueller en Dato-on 2008, 5). Deze genderrollen en gedragsregels worden gekoppeld aan twee concepten: *agency* en *communion* (Eagly en Steffen 1984, Rudman en Glick 2001).

De mannelijke participanten definiëren zichzelf als individuen met veel *agency*, vrouwelijke participanten beaamden dit. *Agency* wordt gekoppeld aan concepten als keuzevrijheid, zelfontplooiing en zelfbevestiging (Eagly en Steffen 1984, 736). Zowel mannelijke als vrouwelijke participanten beweren dat de man “*head of the family*” is. Dit betekent dat mannen worden gedefinieerd als kostwinners binnen het gezin, waardoor ze veel financiële

verantwoordelijkheden hebben. Zo geven mannelijke participanten aan dat ze moeten betalen voor onderdak, het schoolgeld van familieleden en het kopen van land voor het beoefenen van landbouw. Vrouwelijke participanten, ondanks dat ze een eigen onderneming hebben en dus zelf inkomen genereren, verwachten van mannen dat ze zorgen voor de betaling van de huur, van de water- en elektriciteitsrekening en dat er voedsel in huis is. Kortom, financiële verantwoordelijkheden liggen volledig bij de man. Dit komt overeen met in de literatuur beschreven percepties van mannelijkheid. Mannen worden volgens Yang en Aldrich (2014, 2) als kostwinners gezien en Hussein (2005, 67) en Wight e.a. (2006, 989) benadrukken dat onafhankelijkheid aan mannelijkheid wordt gekoppeld.

Mannen hebben dan ook een dominante positie in het ondernemerschap, beargumenteren Gupta e.a. (2008) en Mueller en Dato-on (2008). Een aantal mannelijke en vrouwelijke participanten zijn van mening dat mannen succesvoller zijn in het leiden van een onderneming dan vrouwen. Zo zijn mannelijke en vrouwelijke participanten het erover eens dat de man een eigen onderneming leidt, omdat hij moet voldoen aan de financiële verantwoordelijkheden voor het huishouden. De kostwinner rol en *agency* worden aan ondernemerschap gekoppeld. Vrouwelijke participanten zijn daarnaast van mening dat mannen succesvoller zijn, omdat mannen zich met minder huishoudelijke verantwoordelijkheden bezighouden dan vrouwen.

Vrouwen blijven voornamelijk thuis voor het verzorgen van het huishouden. Vrouwelijkheid wordt gekoppeld aan *communion*, wat wordt gedefinieerd aan de hand van ondergeschiktheid, zorgzaamheid en eerbied (Eagly en Steffen 1984, 736). De taken die vrouwen ondernemen volgens de participanten zijn onder andere het verzorgen van de kinderen, koken en schoonmaken. Schuler e.a. (2009, 4) bevestigen dat vrouwen in de Tanzaniaanse samenleving over het algemeen worden gezien als de verzorgsters van de familie en supporters van hun echtgenoot. Dit is dan ook één van de redenen dat er lage verwachtingen zijn voor vrouwen in het ondernemerschap. Van de vrouw wordt verwacht dat ze voor het huishouden zorgt en dus geen onderneming opstart. Mueller en Dato-on (2008, 4) constateren dan ook dat vrouwen gefocust zijn op het vinden van een balans tussen werk en familie. Vrouwen moeten hun aandacht verdelen, terwijl mannen zich volledig kunnen focussen op het ondernemerschap. Volgens mannelijke participanten is een vrouw daarnaast niet serieus genoeg, te passief en te lui om een eigen onderneming te leiden. Shaahidu zegt dat vrouwen geld uitgeven aan luxe producten en diensten, waardoor ze niet gefocust zijn op het maken van winst. Daarnaast zijn mannelijke

participanten van mening dat vrouwelijke ondernemers hun man altijd moeten betrekken in het opzetten van een eigen onderneming. Vrouwen kunnen volgens hen namelijk niet tegelijkertijd voor het huishouden en de onderneming zorgen. Er zijn kortom lage verwachtingen voor vrouwen, terwijl de man een dominante positie bekleedt, in het ondernemerschap (Yang en Aldrich 2014, 4).

Culturele ideeën met betrekking tot het huwelijk, eigendomsrechten en mobiliteit zijn drie onderwerpen waarin genderrollen en gedragsregels tot uiting komen.

Ten eerste staat het huwelijk centraal in de relatie tussen man en vrouw. De mannelijke participanten vertellen dat zij verantwoordelijk zijn voor het betalen van de bruidsprijs aan de familie van de vrouw. Hier komt de kostwinner rol van de man naar voren, de bruidsprijs kan als één van de vele financiële verantwoordelijkheden worden gezien. Aan de andere kant worden vrouwen als passief afgebeeld in het huwelijk, zo zouden vrouwen volgens de mannelijke participanten thuis zitten te wachten op een man. Zowel vrouwelijke als mannelijke participanten geven aan dat vrouwen moeten verhuizen naar het dorp of de stad waar de man woont als ze gaan trouwen (Kudo 2014, 2). Dit is een belemmering voor vrouwen die een eigen onderneming willen opzetten, zijn mannelijke participanten van mening. De vrouw moet namelijk ook haar onderneming verlaten als ze met een man trouwt. Halima, één van de vrouwelijke participanten, zit zelf in deze situatie, ze gaat binnenkort trouwen en is bang dat ze haar onderneming moet verlaten.

Ten tweede bleken eigendomsrechten een rol te spelen. Mannelijke participanten beargumenteren dat de man als kostwinner alle eigendomsrechten heeft over de bezittingen van de familie. Alle eigendommen van de vrouw wordt bezit van de man in het huwelijk. Jackson geeft bijvoorbeeld aan dat een vrouw toestemming moet vragen als ze de motor wilt gebruiken, Restuta geeft het voorbeeld van haar buurvrouw die geen spullen voor het huishouden mag kopen zonder toestemming van haar man. Mannen hebben totale zeggenschap over het geld binnen een huishouden. Hierdoor kan ook microfinanciering van vrouwen in de handen vallen van mannelijke familieleden (Goetz en Gupta 1996, 49), wat zowel mannelijke als vrouwelijke participanten bevestigen. Een voorbeeld is Liberatha, één van de vrouwelijke participanten. Ze heeft een eigen onderneming opgezet met behulp van microfinanciering, maar haar onderneming draagt de naam van haar man. Ook uit de literatuur blijkt dat mannen over alle eigendomsrechten beschikken. Op papier hebben zowel mannen als vrouwen recht op het bezitten van land. In de

praktijk blijkt echter dat dit in veel gevallen nog op de naam van de man staat en dat weduwen het land verliezen als hun man komt te overlijden (Wineman 2018, 24).

Het derde aspect dat naar voren kwam in het onderzoek was mobiliteit. Dit betreft vooral de beperkte mobiliteit van vrouwen. Zowel mannelijke als vrouwelijke participanten geven aan dat vrouwen altijd toestemming moeten vragen aan hun man als ze activiteiten willen ondernemen buiten het huishouden. Ook Price e.a. (2018, 518) beargumenteren dat een vrouw zonder toestemming van haar man niet vrij is om te reizen. Ali legt bijvoorbeeld uit dat vrouwen niet naar een ander land mogen reizen en uit dataverzameling bij vrouwelijke participanten blijkt dat de mobiliteit van vrouwen in verband wordt gebracht met promiscuïteit. De vrouw moet thuis blijven, zodat ze geen contact heeft met andere mannen (Porter 2011, 67). Dit heeft nadelige gevolgen voor vrouwen die inkomsten genererende activiteiten willen ondernemen en een eigen onderneming willen starten. Vrouwen worden hierdoor namelijk verhinderd om meerdere markten te bezoeken, om bijvoorbeeld een betere prijs en minder concurrentie op te zoeken (Porter 2011, 68). Zo geeft Editha aan dat er vrouwen zijn die graag inkopen willen doen in Dar es Salaam, Oeganda en Kenia, maar dat hun man hen daarvan weerhoudt. De beperkte mobiliteit van vrouwen kan ook te verklaren zijn aan de hand van de rolverdeling tussen mannen en vrouwen, waardoor de vrouw vaker dicht bij het huishouden is te vinden (Porter 2011, 65-66). Mannen daarentegen, kunnen gaan en staan waar ze willen.

Hoewel uit bovenstaande informatie blijkt dat mannelijkheid aan *agency* gekoppeld kan worden en vrouwelijkheid aan *communion* worden gekoppeld, zijn er ook uitzonderingen op deze genderrollen en gedragsregels. Zo blijken mannen ook taken te hebben in het huishouden, zoals het koken of het doen van de was. De vrouw van Michel helpt daarnaast met het verbeteren van de onderneming van haar man. Mannen zorgen dus ook voor het huishouden, naast dat de vrouw ondernemend is.

Een aantal mannelijke en vrouwelijke participanten zijn van mening dat vrouwen succesvoller zijn dan mannen in het leiden van een eigen onderneming. Zo zijn het opbouwen van relaties, zorgzaamheid en nederigheid ook karakteristieken van het ondernemerschap die aan vrouwelijkheid worden gekoppeld (Gupta e.a. 2008, 1055). Dit gegeven is een mogelijke verklaring dat maar liefst 84% van de microfinanciering-ontvangers vrouw is (Hermes en Lensink 2007, F1). Vrouwen zijn volgens een aantal participanten beter in het leiden van een onderneming, omdat ze meer bezig zijn met de ontwikkeling van het gezin. Vrouwelijke

participanten geven dan ook aan dat ze hun kinderen op de eerste plek zetten, waarna ze pas aan zichzelf denken. Een andere verklaring die wordt gegeven is dat vrouwen betrouwbaarder zouden zijn met het terugbetalen van microfinanciering.

Opvallend is dat vooral alleenstaande vrouwen niet aan het stereotype beeld voldoen zoals hierboven is beschreven. Alleenstaande vrouwen vervullen namelijk een kostwinner rol en kunnen gaan en staan waar ze willen, zonder toestemming te vragen aan een man. Dit komt ook naar voren in het onderzoek van Keefe (2016, 115), alleenstaande vrouwen hebben meer mobiliteit en onafhankelijkheid dan getrouwde vrouwen. Alhoewel getrouwde vrouwen belemmerd worden in het hebben van eigendomsrechten en mobiliteit, blijken alleenstaande vrouwen meer controle te hebben over hun lening (Goetz en Gupta 1996, 50) en hun eigen onderneming. Cephlen beargumenteert dat alleenstaande vrouwen minder belemmeringen ervaren en daardoor succesvol een eigen onderneming kunnen leiden.

7.2. Het starten van een eigen onderneming

Gedurende het onderzoek hebben we gekeken naar hoe genderrollen en gedragsregels in de praktijk tot uiting komen. Zo hebben we onderzocht hoe mannelijke en vrouwelijke participanten hun onderneming hebben opgezet en leiden en hoe zij dit ervaren. Op veel punten komen de ervaringen van mannen en vrouwen overeen, toch zijn er ook verschillen.

Een opvallend aspect is dat er meer verscheidenheid is in de soort ondernemingen die mannelijke participanten leiden, zo zijn er mannen die een cosmeticawinkel hebben, eigenaar zijn van een elektroshop, lasser zijn of een *bodaboda service* hebben. De ondernemingen die vrouwelijke ondernemers leiden zijn minder divers en staan vaker in verband met activiteiten die vrouwen ook in het huishouden hebben, zoals het leiden van een *hoteli* (Keefe 2016, 121), een kledingwinkel of *hairdressing salon*.

Een aantal participanten heeft na het starten van eigen een onderneming ook de mogelijkheid gehad om hun onderneming uit te breiden, meer werknemers in dienst te nemen of hebben een nieuw filiaal geopend. Zowel bij mannelijke als vrouwelijke ondernemers viel het op dat ze meerdere inkomsten genererende activiteiten ondernemen. Beiden groepen geven aan dat dit voornamelijk te maken heeft met seizoensgebondenheid van de producten die ze verkopen. Voor mannen bleek de afhankelijkheid van één inkomstenbron niet genoeg te zijn, waardoor ze zoeken naar andere mogelijkheden om extra geld te verdienen. Restuta is vanwege de seizoensgebondenheid een andere onderneming begonnen omdat ze niet genoeg geld verdiende.

De seizoensgebondenheid vormt dus een obstakel voor een stabiel inkomen voor zowel mannelijke als vrouwelijke participanten.

De meest voorkomende beweegredenen voor het starten van een onderneming is het verkrijgen van kapitaal om op deze manier inkomsten te genereren om de levensstandaard te verbeteren. Jackson hoopte drie maaltijden per dag te eten, en dat lukt hem nu ook. Zowel mannen als vrouwen streven naar betere woon- en leefomstandigheden. Ook hebben een aantal participanten nu de mogelijkheid om het schoolgeld te betalen van familieleden. Het betalen van schoolgeld valt onder de financiële verantwoordelijkheid van de man (Schuler e.a. 2011, 103). Zo betalen twee mannelijke participanten, Manny en Daud, het schoolgeld van een familielid. Echter, geeft Halima, een vrouwelijke participant, aan dat ze ook bijdraagt aan het betalen van het schoolgeld van familieleden. Liberatha en Neema sturen hun kinderen naar een betere school sinds ze een eigen onderneming leiden.

Een beweegreden die vooral door vrouwelijke participanten werd genoemd, is onafhankelijkheid. Onafhankelijkheid wordt daarentegen voornamelijk gekoppeld aan mannelijkheid (Hussein 2005, 67; Wight e.a. 2006, 989). Door het starten van een onderneming en het genereren van een inkomen vertelt Cephlen dat ze nu zelf uitgaven kan doen. Zo zorgt het starten van een onderneming niet alleen voor meer economische voordelen, maar ook voor meer onafhankelijkheid. Voor een aantal vrouwen is dit gelukt, ze hebben een eigen inkomen, wonen op zichzelf en kunnen zich van basisbehoeftes voorzien. Hier komt naar voren dat vrouwen meer macht en controle krijgen om zelf keuzes te maken. Voor alleenstaande vrouwen was de beweegreden meer uit noodzaak. Zo geeft één van de participanten aan dat ze een baby op komst had maar geen inkomen had.

Uit onze data blijkt dat verschillende participanten sinds het hebben van een eigen onderneming veel positieve reacties krijgen. Ook signaleren zowel mannen als vrouwen dat ze meer respect ontvangen. Shaahidu zegt dat het voldoen aan de behoeftes van klanten ervoor zorgt dat mensen hem respecteren. Hairu geeft aan dat mensen nu naar haar toe komen voor advies over het leiden van een onderneming. Het met respect worden behandeld is één van de aspecten van ontwikkeling (Peet en Hartwick 2009, 1). Zo kan het verlenen van microfinanciering bijdragen aan ontwikkeling.

Naast dat participanten positieve effecten aanhalen, zijn er ook obstakels bij het starten en leiden van hun ondernemingen. Mannen en vrouwen ontvangen namelijk naast positieve ook

negatieve reacties. Succes wordt de ondernemers niet altijd gegund en het blijkt dat er sprake is van jaloezie. Verschillende mannelijke ondernemers leggen uit dat mensen om hen heen het raar vinden dat jonge mannen een eigen onderneming kunnen starten. Ook blijkt dat mensen in de omgeving van de ondernemers een negatief beeld hebben over het lenen van geld. Zo zegt Shaahidu dat mensen het in verband brengen met '*Freemasonry*'. Cephlen en Neema geven aan dat er een beeld is van leners als mensen die achterblijven met een schuld.

Een ander obstakel bij zowel mannelijke als vrouwelijke participanten is het terugbetalen van microfinanciering. Verschillende participanten geven aan dat ze te snel moeten terugbetalen en hierdoor niet kunnen investeren in de onderneming. Jackson en Hairu stellen voor dat er een rustperiode tussen het ontvangen van de lening en het terugbetalen moet zitten. Zoals Field e.a. (2013, 2197-98) beargumenteren kan de terugbetaling van microfinanciering een belemmering zijn in de groei van de ondernemingen.

Onder uitsluitend de vrouwelijke ondernemers komt er nog een obstakel naar voren. Het moederschap zorgt in een aantal gevallen voor dat vrouwen bijvoorbeeld geen nieuwe voorraad kunnen kopen in de stad of hun winkel soms moeten sluiten om hun baby borstvoeding te geven. De zorg voor de kinderen kan vrouwen belemmeren in het leiden van hun onderneming.

Deze informatie illustreert dat het starten en leiden van een eigen onderneming door mannelijke en vrouwelijke participanten in de praktijk op veel aspecten overeenkomen, ondanks dat genderrollen en gedragsregels rondom mannelijkheid en vrouwelijkheid van elkaar verschillen. Mannen en vrouwen hebben vrijwel dezelfde beweegredenen, mogelijkheden en obstakels bij het starten en leiden van een eigen onderneming.

7.3. Verandering in genderrollen en gedragsregels

De genderrollen en gedragsregels beschreven in bovenstaande paragrafen zijn niet statisch. De posities van mannen en vrouwen in de samenleving lijken namelijk te veranderen. Uit ons onderzoek komt naar voren dat zowel mannelijke als vrouwelijke ondernemers vinden dat er een verandering plaatsvindt in genderrollen en gedragsregels. Zo geven zowel mannelijke als vrouwelijke participanten aan dat het steeds meer geaccepteerd wordt dat vrouwen een eigen onderneming starten en leiden. Dit is opvallend, omdat het ondernemerschap in de literatuur (Gupta e.a. 2008, Mueller en Dato-on 2008) en door participanten voornamelijk wordt geassocieerd met mannelijkheid. Daarentegen, zijn zowel mannelijke als vrouwelijke participanten het erover eens dat mannen en vrouwen samen voor de financiële

verantwoordelijkheden moeten zorgen. Zo heeft de vrouw ook een kostwinner rol en bezit over steeds meer *agency*. Ali en zijn vrouw werken samen in twee verschillende filialen en Liberatha leidt samen met haar partner verschillende ondernemingen. Er lijkt steeds meer gelijkheid te ontstaan tussen man en vrouw.

Door verschillende auteurs wordt beargumenteerd dat het starten van een onderneming leidt tot *empowerment* (Kato en Kratzer 2013; Kulkarni 2011). Bij de vrouwelijke participanten zijn dan ook aspecten van *empowerment* te herkennen. Verschillende vrouwelijke participanten geven aan dat ze verzekerd zijn van basisbehoefes en hun levensstandaard hebben verbeterd. Zo heeft Editha nu de mogelijkheid om de maandelijkse huur te betalen en helpt Restuta bij de bouw van het huis van haar moeder. Ook bij de mannen zijn deze veranderingen te herkennen. Daud vertelt dat hij een groter huis huurt sinds hij een onderneming is begonnen en Jackson kan drie maaltijden per dag eten. Verder is het zelfbeeld van verschillende vrouwen verbeterd en ontvangen zowel mannelijke als vrouwelijke participanten meer respect dan voorheen.

Concluderend kunnen we stellen, op basis van ons veldonderzoek in de regio Mwanza, Tanzania, dat het opzetten van een eigen onderneming met behulp van microfinanciering invloed heeft op genderrollen en gedragsregels. Het leiden van een onderneming heeft als gevolg dat levensstandaarden verbeteren, waardoor ook de positie van de participanten verbeterd in de samenleving. Mannen en vrouwen worden meer gerespecteerd en lijken van meer vrijheden te kunnen genieten. Hoewel genderrollen en gedragsregels rondom mannelijkheid al werden geassocieerd met deze vrijheden, lijkt er vooral een verandering in genderrollen en gedragsregels rondom vrouwelijkheid.

Er zijn echter nog steeds belemmeringen door bepaalde genderrollen en gedragsregels rondom vrouwelijkheid, zoals ideeën over het moederschap en de mobiliteit van vrouwen. Ondanks dat vrouwen een onderneming starten, worden ze tot op heden verantwoordelijk gezien voor het huishouden en de zorg voor kinderen. De stereotype rolverdeling, waarin de man de kostwinner is en de vrouw verzorgster van het huishouden, heeft nog steeds invloed op de ondergeschiktheid van vrouwen binnen het ondernemerschap.

Gebaseerd op de resultaten van dit onderzoek, lijkt het ons interessant om in vervolgonderzoek mannen en vrouwen te betrekken die (nog) geen microfinanciering hebben ontvangen. Door deze groep te betrekken kan er wellicht beter inzicht worden vergaard in hoeverre microfinanciering de drijvende factor is achter verandering in genderrollen en

gedragsregels. Daarnaast wordt in de literatuur over microfinanciering gesteld dat de onderkant van de samenleving niet betrokken wordt binnen microfinanciering (Bateman 2012, Chowdbury 2009, Ferguson 2009). Door mensen te betrekken die (nog) geen microfinanciering hebben ontvangen kan hier meer inzicht over worden verkregen.

Literatuurlijst

Al-Dajani, Haya en Susan Marlow. 2013. "Empowerment and entrepreneurship: a theoretical framework". *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research* 19(5):503-524.

Bakhtiari, Sadegh. 2006. "Microfinance and Poverty Reduction: Some International Evidence". *International Business & Economic Research Journal* 12(5):65-71.

Bateman, Milford. 2012. "The Role of Microfinance in Contemporary Rural Development Finance Policy and Practice: Imposing Neoliberalism as 'Best Practice'". *Journal of Agrarian Change* 12(4):587-600.

Bateman, Milford en Chang, Ha-Joon. 2009. *The Microfinance Illusion*. Beschikbaar op SSRN: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2385174> p. 1-38.

Budgeon, Shelly. 2013. "The Dynamics of Gender Hegemony: Femininities, Masculinities and Social Change". *Sociology* 48(2):317-334.

Chen, Juanyi, Amber Y Chang en Gerry D. Bruton. 2017. "Microfinance: Where are we today and where should the research go in the future?" *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship* 35(7):793-802.

Cheston, Susy en Lisa Kuhn. 2002. "Empowering Women Through Microfinance". *Opportunity International*:1-64.

Chowdbury, Anis. 2009. "Microfinance as a Poverty Reduction Tool - A Critical Assessment". *Desa Working Paper* no. 89. p. 1-13

Corno, Lucia en Alessandra Voena. 2016. "Selling daughters: Age of marriage, income shocks and the bride price tradition". *IFS Working Papers* no. W16/08. p. 1-67.

De Haan, Arjan. 2009. *How the Aid Industry Works: An Introduction to International Development*. Sterling: Kumarian Press.

De Vita, Luisa, Michela Mari en Sara Pogessi. 2013. "Women entrepreneurs in and from developing countries: Evidences from the literature". *European Management Journal* 32:451-460.

DeWalt, Kathleen M. en Billie R. DeWalt. 2011. *Participant Observation: A Guide for Fieldworkers. Second Edition*. Lanham, Maryland: Altamira Press.

Eagly, Alice H, en Valerie J. Steffen. 1984. "Gender Stereotypes Stem From the Distribution of Women and Men Into Social Roles". *Journal of Personality and Social Psychology* 46(4):735-754.

Ellis, Amanda, Mark Blackden, Jozefina Cutura, Fiona MacCulloch en Holger Seebens. 2007. *Gender and Economic Growth in Tanzania, Creating Opportunities for Women*. Washington DC: The World Bank.

Emmerij, Louis. 2002. "Aid as a Flight Forward". *Development and Change* 33(2):247-260.

Ferguson, James. 2009. "The Uses of Neoliberalism". *Antipode* 41(S1):166-184.

Field, Erica, Rohini Pande, John Papp en Natalia Rigol. 2013. "Does the Classic Microfinance Model Discourage Entrepreneurship Among the Poor? Experimental Evidence from India". *American Economic Review* 103(6):2196-2226.

Food and Agriculture Organization of the United Nations, International Fund for Agricultural Development en International Labour Office. 2010. "Gender Dimensions of Agricultural and Rural Employment: Differentiated Pathways Out of Poverty - Status, Trends and Gaps". Rome: FAO.

Garikipati, Supriya, Susan Johnson, Isabelle Guérin en Ariane Szafrarz. 2017. "Microfinance and Gender: Issues, Challenges and the Road Ahead". *The Journal of Development Studies* 53(5):641-648.

Geleta, Esayas Bekele. 2014. "Microfinance and the Politics of Empowerment: A Critical Cultural Perspective". *Journal of Asian and African Studies* 49(4):413-425.

- Gibbons, Judith L, Beverly A. Hamby en Wanda D. Dennis. 1997. "Researching Gender-Role Ideologies Internationally and Cross-Culturally". *Psychology of Women Quarterly* 21:151-170.
- Girabi, Frank, en Agnes Elishadai Godfrey Mwakaje. 2013. "Impact of Microfinance on Smallholder Farm Productivity in Tanzania: The Case of Iramba District". *Asian Economic and Financial Review* 3(2):227-242.
- Goetz, Anne Marie en Rina Sen Gupta. 1996. "Who takes the Credit? Gender, Power, and Control over Loan Use in Rural Credit Programs in Bangladesh". *World Development* 24(1):5-63.
- Goldman, Marja J., Alicia Davis en Jani Little. 2016. "Controlling land they call their own: access and women's empowerment in Northern Tanzania". *The Journal of Peasant Studies* 43(4):777-797.
- Gunatilake, H., R.V. Fabella en A. Lagman-Martin. 2015. "Foreign Aid, Aid Effectiveness and the New Aid Paradigm: A Review". *Sri Lankan Journal of Agricultural Economics* 12:39-81.
- Gupta, Vishal K., Daniel B. Turban en Nachiket M. Bhawe. 2008. "The Effect of Gender Stereotype Activation on Entrepreneurial Intentions". *Journal of Applied Psychology* 93(5):1053-1061.
- Harman, Sophie en David Williams. 2014. "International Development in Transition". *International Affairs* 90(4):925-941.
- Hermes, Niels en Robert Lensink. 2007. "The Empirics of Microfinance: What Do We Know?". *The Economic Journal* 117(517):F1-F10.
- Hussein, Jeylan W. 2005. "The social and ethno-cultural construction of masculinity and femininity in African Proverbs". *African Study Monographs* 26(2):59-87.
- Jouhki, Jukka en Laura Stark. 2017. "Causes and Motives of Early Marriage in The Gambia and Tanzania: Is New Legislation Enough?". *Poverty and Development Working Papers*. p. 1-23.
- Kabeer, Naila. 1999. "Resources, Agency, Achievements: Reflections on Measurement of Women's Empowerment". *Development and Change* 30:435-464.

- Kachel, Sven, Melanie C. Steffens en Claudia Niedlich. 2016. "Traditional Masculinity and Femininity: Validation of a New Scale Assessing Gender Roles". *Frontiers in Psychology* 7:1-19.
- Kamanzi, Adalbertus. 2010. "Microfinance for Empowerment: an Experience from SACCOs Beneficiaries in Selected District of Tanzania". *Journal of Development Studies* 1(1):67-85.
- Karlan, Dean S. en Martin Valdivia. 2006. "Teaching entrepreneurship: Impact of business training on microfinance clients and institutions". *Center discussion paper. Economic Growth Center* no. 941. p. 1-44
- Kato, Mushumbusi Paul en Jan Kratzer. 2013. "Empowering Women through Microfinance: Evidence from Tanzania". *ACRN Journal of Entrepreneurship Perspectives* 1(2):31-59.
- Keefe, Susi. 2016. "Women, Work and (Re)Marriage: Entrepreneurship among Swahili Women in Coastal Tanzania". *Africa Today* 62(3):110-131.
- Kessy, Severine. 2009. "Microfinance and Enterprises Performance in Tanzania: Does Gender Matter?". *International Academy of African Business and Development (LAABD)*:125-131.
- Keuper, Ina. 2005. "Ontwikkelingssamenwerking en gender". *Culturele Antropologie/SNWS Publicaties*:1-28.
- Khandker, Shahidur R. 2005. "Microfinance and Poverty: Evidence Using Panel Data from Bangladesh". *The World Bank Economic Review* 19(2):263-286.
- Kharas, Homi. 2007. "Trends and Issues in Development Aid". *Wolfensohn Center for Development Working Paper 1*. p. 1-25.
- Khavul, Susanna. 2010. "Microfinance: Creating Opportunities for the Poor?". *Academy of Management Perspectives* 24(3):58-72.
- Kipasha, Erasmus Fabian. 2013. "Impact of Size and Age on Firm Performance: Evidences from Microfinance Institutions in Tanzania". *Research Journal of Finance and Accounting* 4(5):105-117.

- Kottak, Conrad Phillip. 2011. *Cultural Anthropology: Appreciating Cultural Diversity*. New York: McGraw-Hill.
- Kudo, Yuya. 2014. "Female Migration for Marriage: Implications from the Land. Reform in Rural Tanzania". *World Development* 65:1-47.
- Kulkarni, Vani S. 2011. "Women's Empowerment and Microfinance: An Asian Perspective Study". *IFAD Occasional Paper* 13.
- Macha, Julius J. 2017. "Rural Citizen's Perceptions on Microfinance Services Adoption in Tanzania: Moderating Effects of Demographic Factors". *International Journal of Management, Technology and Social Sciences (IJMTS), ISSN: Applied* 2(2):70-83.
- Magali, Joseph John. 2013. "The Impacts of Credit Risk Management on Profitability of Rural Savings and Credit Cooperative Societies (SACCOs): The Case Study of Tanzania". *International Journal of Management Sciences and Business Research* 2(12):62-77.
- Mahler, Sarah J. en Patricia R. Pessar. 2006. "Gender Matters: Ethnographers Bring Gender from the Periphery toward the Core of Migration Studies". *The International Migration Review* 40(1):27-63.
- Mahmuda, Ishmat, Angathevar Baskaran en Jatin Pancholi. 2014. "Financing Social Innovation for Poverty Reduction: A Case Study of Microfinancing and Microenterprise Development in Bangladesh". *Science, Technology & Society* 19(2):249-273.
- Manyama, William. 2017. "Dynamics in Family Patterns in Tanzania: The Case of Kijitonyama Ward, Kinondoni District, Dar Es Salaam Region, Tanzania". *Journal of Sociology and Social Work* 5(1):68-79.
- Mascia-Lee, Frances E. en Nancy Johnson Black. 2016. *Gender and Anthropology: Second Edition*. Long Grove: Waveland Press.
- Mohanty, Chandra Talpade. 1988. "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses". *Feminist Review* 30:61-88.

Mueller, Stephen L. en Mary Conway Dato-on. 2008. "Gender-role Orientation as a Determinant of Entrepreneurial Self-Efficacy". *Journal of Developmental Entrepreneurship* 13(1):3-20.

Mulawa, Marta I, H. Luz McNaughton Reyes, Vangie A. Foshee, Carolyn T. Hapern, Sandra L. Martin, Lusajo J. Kajula en Suzanne Maman. 2017. "Associations Between Peer Network Gender Norms and the Perpetration of Intimate Partner Violence Among Urban Tanzanian Men: A Multilevel Analysis". *Prev Sci* 19:427-436.

Murray, Warwick E. en John D. Overton. 2011. "Neoliberalism is dead, long live neoliberalism? Neostructuralism and the international aid regime of the 2000s". *Progress in Development Studies* 11(4):307-319.

Nanayakkara, Gemunu. 2012. "Measuring the Performance of Microfinancing Institutions: A New Approach". *South Asia Economic Journal* 13(1):85-104.

Peet, Richard en Elaine Hartwick. 2009. *Theories of Development: contentions, arguments, alternatives*. New York: The Guilford Press.

Porter, Gina. 2011. "'I think a woman who travels a lot is befriending other men and that's why she travels': mobility constraints and their implications for rural women and girls in sub-Saharan Africa". *Gender, Place and Culture* 18(1):65-81.

Price, Mindy, Alessandra Galie, Jennifer Marshall en Ngozichukwuk Agu. 2018. "Elucidating linkages between women's empowerment in livestock and nutrition: a qualitative study". *Development in Practice* 28(4):510-524.

Rubambey, G.C. 2005. "Policy, Regulatory and Supervisory Environment for Microfinance in Tanzania". *Essays on Regulation and Supervision*.

Rudman, Laurie A., en Peter Glick. 2001. "Prescriptive Gender Stereotypes and Backlash Toward Agentic Women". *Journal of Social Issues* 57(4):743-762.

Salia, Paul J. en Jonathan S. Mbwambo. 2014. "Does microcredit make any difference on borrowers' businesses? Evidence from a survey of women owned microenterprises in Tanzania". *International Journal of Social Sciences and Entrepreneurship* 1(9):431-444.

Schippers, Mimi. 2007. "Recovering the Feminine Other: Masculinity, Femininity, and Gender Hegemony". *Theory and Society* 36(1):85-102.

Schuler, S., Elisabeth Rottach en Peninah Mukiri. 2011. "Gender norms and family planning decision-making in Tanzania: A qualitative study". *Journal of Public Health in Africa* 25(2):102-107.

Schuler, S., Elisabeth Rottach en Peninah Mukiri. 2009. "Gender Norms and Family Planning Decision-making in Tanzania: A qualitative study". Washington, DC: C-Change.

Shrestha, Milan. 1999. "Self-Help Banking Program and Women's Empowerment: A Rapid Assessment". *Kathmandu: Centre for Self-Help Development (CSD)*. p. 1-49.

Sigalla, Rachel Jactan en Stephen Carney. 2012. "Poverty reduction through entrepreneurship: Microcredit, learning, and ambivalence amongst women in urban Tanzania". *International Journal of Educational Development* 32:546-554.

Smith, Rachel M, Dominic J. Parrott, Kevin M. Swartout en Adra Teten Tharp. 2015. "Deconstructing Hegemonic Masculinity: The Roles of Antifemininity, Subordination to Women, and Sexual Dominance in Men's Perpetration of Sexual Aggression". *Psychology of Men & Masculinity* 2:160-169.

Tundui, C. en H. Tundui. 2013. "Microcredit, Micro Enterprising and Repayment Myth: The Case of Micro and Small Women Business Entrepreneur in Tanzania". *American Journal of Business and Management* 1(2):20-30.

Ukanwa, Irene, Lin Xiong en Alistair Anderson. 2017. "Experiencing microfinance. Effects on poor women entrepreneurs' livelihood strategies". *Journal of Small Business and Enterprise Development* 25(3):428-446.

Wekker, Gloria. 2002. "Nesten bouwen op een winderige plek: Denken over gender en etniciteit in Nederland". *Oratie Universiteit Utrecht*: 3-31.

Wight, Daniel, Mary L. Plummer, Gerry Mshana, Joyce Wamoyo, Sachayo S. Shigongo en David A. Ross. 2006. "Contradictory sexual norms and expectations for young people in rural Northern Tanzania". *Social Science & Medicine* 62(4):987-997.

Wineman, Amy. 2018. "Women's welfare and livelihoods outside of marriage: evidence from rural Tanzania". *Rev Econ Household*:1-32.

Wingrave, Mary. 2018. "Perceptions of gender in early years". *Gender and Education* 30(5):587-606.

Yang, Tiantian en Howard E. Aldrich. 2014. "Who's the Boss? Explaining Gender Inequality in Entrepreneurial Teams". *American Sociological Review*:1-25.

Yeboah, Thomas, Albert Arhin, Emmanuel Kumi en Lucy Owusu. 2015. "Empowering and shaping gender relations? Contesting the microfinance-gender empowerment discourse". *Development in Practice* 25(6):895-908.

Internetbronnen

Stichting Sengerema. 2017. "Stichting Sengerema". <http://www.sengerema.nl/> Geraadpleegd op: 07-12-2017.

VPRO. 2012. "Maxima's Microkrediet".

<https://www.vpro.nl/programmas/tegenlicht/lees/bijlagen/2011-2012/microkrediet-macroschuld/maxima-s-microkrediet0.html> Geraadpleegd op: 25-05-2018.

YEP Tanzania. 2017. "About YEP-Tanzania". <http://www.yeptanzania.org/about-us> Geraadpleegd op: 22-12-2017.

Bijlagen

Bijlage 1

Summary in English

Microfinance is defined as “[...] the provision of credit services only in the form of small loans or micro loans for supporting microenterprise and other income generating activities” (Tundui and Tundui 2013, 21) and is perceived as a new way towards development. Furthermore, microfinance can be seen as an alternative to traditional loans from banks. Microfinance is more accessible for people with low incomes since it concerns small loans and a lower interest rate.

The Tanzanian government is actively promoting microfinance. They started the ‘*National Microfinance Policy*’, in order to effectively set up microfinance institutions for inhabitants to improve their life standards (Girabi and Mwakaje 2013, 230). One of the many microfinance institutions in Tanzania is the *Sengerema Foundation*. The entrepreneurs who are receiving or already received microfinance from this foundation, participated in this research. The foundation is active since 2009 and provides small loans together with facilitating training in entrepreneurship.

The provision of microfinance enables both men and women to start their own businesses. However, microfinance institutions seem to focus especially on women, since 84% of all receivers of microfinance are female (Hermes and Lensink 2007, F1). The focus on women can be explained by a new trend in development: empowerment. Empowerment is defined as a process where men and women are gaining the ability to make strategic life choices in order to get more freedom of choice and power (Kabeer 1999, 436-437). Even though empowerment involves both men and women, women are especially targeted with regard to empowerment.

For this research it was interesting to see that especially women are targeted with microfinance, since entrepreneurship is associated with masculinity. In every culture there are certain gender roles and gender behaviors at play. Gender roles and gender behaviors are defined as social skills, capacities and ways of doing that are perceived as suitable in a society (Mascia-Lee and Black 2016, xxi; Mueller and Dato-on 2008, 5). Masculinity is often linked with agency, which is associated with self-development and independency (Eagly and Steffen 1984, 736). Femininity is often linked with communion, which includes dependency and caring (Eagly and

Steffen 1984, 736). Taking these perceptions on masculinity and femininity, entrepreneurship is commonly linked to masculinity (Gupta et. al. 2008; Mueller and Dato-on 2008). The man is expected to take care for the family financially, while the woman is expected to take care of the household and children (Eagly and Steffen 1984, 736). Furthermore, Price et al. (2018, 518) argue that a man in Tanzania has ownership over everything a family owns and that a woman is not allowed to undertake activities outside the household without permission of a man. This triggered us to answer the following research question:

“How does starting a business with the help of microfinance influence gender roles and gender behaviors in the region of Mwanza, Tanzania?”

This research took place in different villages and cities in the Mwanza region, which is located in Northern Tanzania. Male and female entrepreneurs who were associated with the *Sengerema Foundation* participated in this research. One of us focused on the male entrepreneurs, while the other was focusing on female entrepreneurs. All participants of this research started a business using microfinance. Male entrepreneurs started businesses like barbershops, shops in welding and construction and shops selling cosmetics. Female participants were involved in hairdressing, tailoring and running restaurants.

During the research, both male and female participants recognized the man as the “head of the family”, which concerns having lots of financial responsibilities for the household. Women undertook more activities relating to caring for the household, like doing laundry, cooking, cleaning and taking care of the children. Besides, male participants said men were simply “strong for learning business”, whereas women were “not doing business in a serious way”. Entrepreneurship was seen as something that had to be done by a man, since he is responsible for the financial aspects of the household and a woman could never financially provide for the household. Women agreed with this, they expected a man to take care of the household financially. However, some female entrepreneurs argued that they are better entrepreneurs since they think more about development for their children than men.

Cultural ideas about marriage, mobility and ownership, however, seem to be obstacles for women to start their own businesses. Both male and female entrepreneurs stressed that a woman has to leave her business as soon as she gets married. Men have ownership over all possessions that run in the family. So when a woman gets married, the chances are high that her husband will

take ownership over her microfinance and business. Next to this, as soon as women are married they cannot undertake activities outside of the household without having permission from their husbands. It seems that men have a dominant position in the patriarchal Tanzanian society. However, divorced and single female participants showed more aspects of agency. They seem to have more mobility and freedom of choice to undertake activities without asking for permission.

The question whether microfinance may lead to empowerment is a highly discussed topic. Resulting from our research, both female as well as male entrepreneurs experience positive effects from starting their own businesses using microfinance. For example, male participants stressed that they could now pay for school fees of family members, have three meals a day and rent bigger houses. Female participants also stressed that they improved their life standards together with a better self-image, more respect from others and an improved self-esteem. However, gender roles and gender behaviors are still an obstacle for female entrepreneurs. For example, some female participants had newborns. They were struggling to combine the tasks of a mother with the tasks of an entrepreneur. We found that these participants were not able to buy new stock because they had to nurse their babies.

Overall, there is a change in how gender roles and gender behaviors are defined. Male participants emphasized that it becomes more normal for women to start their own businesses and help men with their financial responsibilities. Besides that, women stressed that they have to contribute to the financial aspects of the household because of hard economic times. Men seem to be linked with agency and financial responsibilities at all times, while it seems that women are increasingly linked to aspects of agency as well. However, aspects of communion are still of importance regarding perceptions on femininity.

Bijlage 2

Ufupisho katika Kiswahili¹⁰⁷

Translated by Andrew Davis

Microfinance ni utoaji wa huduma za mikopo tu katika mfumo wa mikopo midogo ili kusaidia shughuli ndogondogo na shughuli nyingine za kuingiza kipato (Tundui na Tundui 2013, 21) na imepokelewa kama njia mpya ya kuyaendea maendeleo. Zaidi Microfinance inaweza kuonekana kama mbadala wa kwenye utamaduni wa mikopo kutoka benki inatumiwa Zaidi na watu wenye kipato kidogo maana inahusika na mikopo midogo na asilimia ndogo ya riba.

Serikali ya Tanzania inakuza Zaidi Microfinance. Walianzisha ‘Sera ya Taifa ya Microfinance’, ili kuweka kwa ufanisi Tasisi ya Microfinance kwa ajili ya watumiaji ili kuboresha maisha yao (Girabi na Mwakaje 2013, 230). Mojawapo ya taasisi nyingi za microfinance katika Tanzania ni Sengerema Foundation. Wajasiriamali wanaopokea au waliopokea mikopo kutoka katika hii taasisi walihusika katika utafiti huu. Taasisi ilinza inafanya kazi tangu 2009 na inatoa mikopo midogo midogo pamoja na kuwezesha mafunzo ya ujasiriamali.

utoaji wa mikopo unasaidia wote wanaume na wanawake kuanzisha biashara yao. Hata hivyo, taasisi za mikopo zinaonekana kulenga Zaidi wanawake, ambapo 84% ya wote wanaopokea mikopo ni wanawake (Hermes na Lensink 2007, F1 Kulenga wanawake Zaidi kunaweza kuelezwa zaidi na mwenendo mpya wa maendeleo: uwezeshaji. Uwezeshaji ni mchakato ambapo wanaume na wanawake wanapata uwezo wa kuchagua maisha yao kimkakati kwa ajili ya kupata uhuru Zaidi na nguvu (Kabeer 1999, 436-437). Hata kama uwezeshaji unawahusisha wote wanaume na wanawake, wanawake wanalengwa Zaidi katika uwezeshwaji.

kwa utafiti huu ilivutia Zaidi kuona hasa wanawake wanalengwa na mikopo midogomidogo, tangu ujasiriamali unahusiana na wanaume Katika kila utamaduni kuna baadhi ya majukumu ya kijinsia na tabia zinazotumika. Majukumu ya kijinsia na tabia ni ujuzi wa kijamii, uwezo na njia za kuzifanya ambao unajulikana unafaa katika jamii (Mascia-Lee na

---

¹⁰⁷ Swahili voor: Samenvatting in het Swahili

Black 2016, xxi; Mueller na Dato-on 2007, 5) Uanaume unahusiana na uwakala (wa kiume) ambao unahusiana na maendeleo binafsi na kutotegemea (Eagly na Steffen 1984, 736) Uanamke unahusiana na ushirika, ambao ni pamoja na utegemezi na uangalizi (Mueller na Dato-on 2005, 67) Kuchukua pamoja hii mitazamo ya uanaume na uanamke, ujasiriamali unaunganishwa na uanaume (Gupta 2008, Mueller na Dato-on 2007). Mwanaume anategemewa kutunza familia kiuchumi ambapo mwanamke anategemewa kutunza nyumba na watoto (Eagly and Steffen 1984, 736). Zaidi Price na wote (2017, 518) walisema mwanaume katika Tanzania anao umiliki wa kila kitu ambacho familia inamiliki na amabcho mwanamke haruhusiwi kufanya nje ya nyumba/familia bila ruhusa ya mwananume. Hii inatupelekea kujibu maswali ya utafiti yafuatayo “Jinsi gani kuanza biashara kwa kusaidiwa na mikopo midogo kunachochea majukumu ya kijinsia na tabia za kijinsia katika mkoa wa Mwanza, Tanzania Utafiti huu ulifanyika katika vijiji tofauti na katika jiji la Mwanza lililopo kaskazini mwa Tanzania. Wanaume na wanawake wajasiriamali waliokuwa washirika wa Sengerema Foundation walihusika katika utafiti huu. Mmoja wetu alilenga Zaidi katika wanaume wajasiriamali na mwingine alilenga Zaidi katika wanawake wajasiriamali. Washiriki wote katika huu utafiti walianza biashara kwa kutumia mikopo midogo midogo. Wanaume wajasiriamali walianza biashara kama vinyozi saluni za kiume, maduka ya kuchelelea vyuma na maduka ya kuuza vipodozi. Wanawake walioshirika walihusika katika kutengeneza nywele, kuosha nguo na migahawa.

Kupindi cha utafiti wote wanaume wanaume na wanawake walioshiriki, mwanaume alijulikana kama “kichwa cha familia” akihusiana na kuwa na majukumu ya kiuchumi katika nyumba.) wanawake walichukua zaidi shughuli za uangalizi wa nyumba kama kufua, kuwasafisha na kuangalia watoto. Badala yake, washiriki wakiume walisema kuwa wanaume walikuwa “wazuri katika kujifunza biashara” ambapo wanawake “hawakuwa wakifanya biashara kwa kwa usiriasi” Ujasiriamali ulionekana kama kitu cha kufanywa na mwanaume, kwa sababu anao wajibu wa kiuchumi katika nyumba na mwanamke hawezi kuwajibika kiuchumi katika nyumba. Wanawake walikubaliana na hili, wlitegemea mwanaume kuwa mwangalizi wa nyumba kiuchumi. Hata hivyo baadhi ya wanawake wajasiriamali walisema kuwa wao ni wajasiriamali bora maana wanafikiria Zaidi maendeleo ya watoto wao kuliko wanaume.

Mawazo ya kitamaduni kuhusu kuoana, uhamaji na umiliki hata hivo unaonekana kuwa vikwazo kwa wanawake kuanzisha biashara zao. Wote wanaume na wanawake wajasiriamali

walipata shida kwamba mwanamke anatakiwa kuiacha biashara yake pindi Wanaume wanao umiliki wa mali zote katika familia. Hivyo mwanamke anapoolewa, kuna uwezekano mkubwa kwamba mume wake atachukua umiliki wa shughuli zake (mke wake) za kiuchumi na biashara. Jingine katika hili, pale wanawake wanapoolewa hawawezi kufanya shughuli zozote nje ya nyumba/familia bila kupata ruhusa kutoka kwa waume zao. Inaonekana kwamba wananume wanayo nafasi ya kutawala katika mfumo dume wa jamii ya kitanzania. Hata hivyo, wanawake waliotarakiwa na ambao hawajaolewa walioshiriki walionyesha vipengele vya uwakilishi. Walionekana kuweza kuhama na uhuru wa kuchagua kufanya shughuli bila kuomba ruhusa

Swali kwamba mikopo/ukopaji unaweza kuleteza uwezashaji ni mada iliyojadiliwa sana.) Kutokana na utafiti wetu, wote wanawake pia na wanawake wajasiriamali wanapata matokeo chanya kutokana na kuanza bishara yao kwa kutumia mikopo midogo midogo. kwa mfano wanaume walioshiriki walipata shida kwamba wangelipa ada za wanafamilia sasa, wangepata milo mitatu na kupanga nyumba kubwa sasa hivi. Wanawake walioshiriki pia walipata shida kwamba wangeboresha maisha yao pamoja na muonekano binafsi mzuri, kuheshimiwa na wengine and kujiamini Zaidi. Hata hivyo majukumu ya kijinsia na tabia za kijinsia bado ni vikwazo kwa wanawake wajasiriamali. Kwa mfano baadhi ya washiriki wa kike wana watoto wachanga. Walikuwa wanapambana kuunganisha majukumu ya mama na majukumu ya mjasiriamali. Tulifahamu kwamba hawa wahusika wasingeweza kununua vitu vipya kwa sababu walitakiwa kukaa nyumbani kwa ajili ya mtoto mchanga.

Kwa ujumla kuna mabadiliko kwa jinsi gani majukumu ya kijinsia na tabia za kijinsia zinavotafsirika. Washiriki wakiume walisisitiza kwamba inakuwa kawaida zaidi kwa wanawake kuanzisha biashara yao wakiwa na majukumu yao ya kiuchumi. Badala ya hayo wanawake walogopa kwamba wangetakiwa kuchangia kwenye majukumu ya kiuchumi ya familia kwa sababu ya hali mbaya ya kiuchumumi kipindi hicho. Wanaume walonekana kuunganishwa na uwakala wa majukumu ya kiuchumimuda wote, amabapo majukumu ya wanawake ya kiuchumi yanaongezeka pia. Hata hivyo ushirika wa kimajukumu bado ni muhimu kutoka na mtazamo wa kimwanamke.